

KÉSŐ KÖZÉPKORI ÉPÜLETEK MUHIBÓL

– A PERIFÉRIA –

PUSZTAI TAMÁS

A miskolci Herman Ottó múzeum és az ELTE Középkori és Koraújkori Régészeti Tanszéke az 1995. és 1996. esztendőkből 18 hónapon keresztül végzett régészeti kutatásokat az elpusztult Muhi középkori mezőváros területén.¹ A két év során a település három területén, egymástól elkülönülő, jellegzetes egységeken végeztünk ásásokat. Feltárássra került az egykori főutca mintegy 80 méteres szakasza, a település déli vége, valamint a települést körbevevő, külső gazdasági övezet egy része.² Az e területeken tett megfigyeléseink, kiegészítve Leszih Andornak az 1936–41 közötti években, javarészt az egykori mezőváros centrumában végzett ásásainak az eredményeivel³, lehetőséget adnak a mezőváros településszerkezetének vizsgálatára, a különböző egységek épületeinek és régészeti anyagának összehasonlítására, a házak, utcák elhelyezkedésén túlmutató, belső struktúra megfigyelésére.

Az előzetes topográfiai vizsgálatok során megállapíthattuk, hogy a középkorban még erre folyt Szinva valamint a Sajó egykori medrei által szabdalta, viszonylag sík terület egyetlen nagyobb, egy kilométer hosszú, keskeny kiemelkedésén létrejött település a 15–16. században a dombnak majd teljes hosszát elfoglalta. Az épületek az itt keresztülvezető középkori útra rendeződve, egyetlen utcát alkotva helyezkedtek el. A feltárással a 18–20 méter széles, jórészt kavicsal fedett főutca mentén a 15–16. századból származó, többhelyiséges lakó- valamint hozzájuk tartozó kisebb gazdasági épületek kerültek elő.⁴ A topográfiai vizsgálatok alapján a település központjában állt a templom, mely körül az utca kissé kiszélesedett.⁵

1 A régészeti feltárást az M3-as autópálya építését megelőző leletmentések keretében, 1995. április 11. és 1996. december 8. között végeztük.

2 Laszlovszky–Pusztai–Tomka 1997.

3 Az 1930-as évek óta sokat fejlődött régészeti módszerek, valamint az 1995–96. évi kutatások számára biztosított igen jó anyagi feltételek miatt természetes, hogy a korábbi ásások eredményei kiegészítésre szorulnak. Ez a tény megszabja az elkövetkezendő időszak kutatásának irányát is. Mivel a Leszih-féle ásások eredményeit a kutatási módszerek kiforratlansága miatt a településszerkezetre, vagy a háztípusokra vonatkozóan alig használhatjuk, elsősorban az itt előkerült régészeti leletanyag elemzésétől várhatunk eredményeket. Ezt részben Éri István és Bálint Alajos (*Éri–Bálint* 1959), részben Michnai Attila meg is tette (*Michnai* 1982). Parádi Nándor a sarvalyi középkori pincék feldolgozása során pincének határozott meg Muhiból egy Leszih Andor által feltárt, földbe mélyített négyszögletes, oldalai mentén sűrűn, egymás mellé levert cölöpökkel megerősített falú objektumot (*Parádi* 1979). (A pince fotóját „Muhi pusztai középkori ház alapja, padlója” felirattal közli *Éri–Bálint* 1959. VI. tábla 1–2. kép). Parádi Nándornak ezt a meghatározását az 1996. évi ásásai megfigyeléseink is igazolják. A 82. sz. későközépkori ház mögött található 94. sz. pince az Éri István és Bálint Alajos közölte objektum párhuzama, azzal a különbséggel, hogy míg a harmincas években igen jól megfigyelhetők voltak a fa karók, addig napjainkra, a környező területeken nyitott kavicsbányák okozta talajvízszint-csökkenés miatt a pince oldalának fa bélelése már elpusztult (*Laszlovszky–Pusztai–Tomka* 1997, 146, 148. kép, 082-sz. épület mögötti objektum). Az 1995–96. évi feltárások eredményeképp a Leszih Andor végezte kutatás dokumentációja részleteiben mindenképp kiegészíthető lesz, de a mezőváros központi területeire vonatkozó ismereteinket csak a még bolygatatlan felszín feltárással tehetjük teljessé.

4 Laszlovszky–Pusztai–Tomka 1997, 146.

5 Pusztai 1996.

Az Árpád-kori Muhi falu a 14. századtól kezdődően gazdasági szerepének, belső igazgatásában szerzett jogainak köszönhetően városi funkciókat ellátó településsé vált, melynek következtében a 15–16. században a magyarországi településrendszer egyik legfontosabb eleme, a mintegy félezernyi mezővárosunk sorába került.

A mezővárosok-oppidumok túlnyomó többsége fallal körül nem vett, többkevesebb városi funkciót ellátó település. Ez a települési kategória – a falvak és a szabad királyi városok között – nem homogén rendszert fed. Mezővárosnak nevezik azokat az alapjában véve jelentéktelen falvakat is, melyeket csak a földesúri akarat emelt ki a többi falu közül és adott nekik valamiféle kiváltságot (pl. vásártartási jog), de lényegében nem különböznek a többi falvaktól. A történeti kutatás – az alkalmazott kutatási módszerektől függően – ötszáz és ezer között adja meg középkori mezővárosaink számát. Ennek a viszonylag nagy intervallumnak az az oka, hogy a középkori magyar jogalkotás nem írta szabatosan körül az oppidum fogalmát.⁶ Ebből következően a mezővárosok jogai között – ide tartozik a belső kormányzási, igazgatási és igazságszolgáltatási autonómia, a gazdasági és egyházi kiváltságok – nagy különbségek voltak.⁷ Ezek a különbségek meghatározták az adott település fejlődését is. A mezővárosi fejlődés különböző fokozatait mutató települések összehasonlítására kidolgozott módszerek között az írott forrásokra alapozó vizsgálat mellett szerepet kaptak a régészeti is. Ahogy ezt *Szakály Ferenc* a mezővárosi fejlődés és reformáció kapcsolatáról írt, a mezővárosi kutatás problémáit is áttekintő művében megfogalmazta: „A figyelem, immár tartósan, azon időszakra (a XIV. század második fele – a XVI. század első harmada) irányul, amelyből általános következtetések levonására alkalmas, koherens összeírás anyag csak elvétve akad.”⁸ A régészeti források értékelése ez okból is szerepet kell, hogy kapjon e téma kutatásában. A városi fejlődés és a településszerkezet, a házak építési módja közötti kapcsolat vizsgálatára *Kubinyi András* hívta fel a figyelmet.⁹ A gazdaságilag városi funkciókat ellátó település ugyanis külső formájában is hasonul a városhoz. A régészet eredményeit figyelembe véve elemezte *Valter Ilona* négy Észak-Magyarországon található középkori mezővárosunkat.¹⁰ Vizsgálta a települések alaprajzát, a régészetileg kutatott épületeket, a piac kialakulását, a kereskedelmi utak, a kézművesipar, a szőlőművelés, a kolduló rendi kolostorok, valamint az ispotály létét, illetve létrejöttük feltételeit.¹¹ Mivel a vizsgált mezővárosok ma is lakott települések, az újkori beépítések a régészeti kutatásnak határokat szabnak. A középkori Szer területe azon mezővárosaink közé tartozik, ahol a 16. századi pusztulást követően nem jött létre újabb település. A belső szerkezet megfigyelését ez esetben „csak” a Pusztaszeri Nemzeti Emlékpark elmúlt évtizedekben létrehozott épületei korlátozzák. A település régészeti kutatását a nyolcvanas évektől végző Vályi Katalin vizsgálta a mezővárosi fejlődés tekintetében fontos szerepet játszó kereskedelmi kapcsolatokat, azok régészeti módszerekkel követhető nyomait.¹² A településszerkezet rekonstrukciója során megállapította, hogy a 15–16. századi Szer a többtűcs mezővárosok típusába tartozha-

⁶ *Szakály* 1995, 13.

⁷ *Kubinyi* 1996, 418.

⁸ *Szakály* 1995, 14.

⁹ *Kubinyi* 1985, 58–59; *Kubinyi* 1983.

¹⁰ Hatvan, Gyöngyös, Pásztó és Miskolc középkori településeket vizsgálta (*Valter* 1991.).

¹¹ Gyakorlatilag ezek azok a vizsgálati szempontok, melyek szerkezetét, intenzitását, meglétét vagy hiányát kutatva meghatározható egy adott település helyzete a mezővárosi struktúrában (*Valter* 1991, 195–196.). Ezeket a szempontokat kiegészítve állított össze a kilencvenes évek elején *Kubinyi András* egy olyan kritériumrendszert, mely segítségével a mezővárosok egymáshoz való viszonya, városi funkcióinak fejlettsége számszerűen is mérhető, összehasonlítható (*Kubinyi* 1996, 419–421.).

¹² *Vályi* 1995.

tott, a település egészének a képét pedig a nagy telkekre épített, jellegzetesen falusias épületek határozták meg.¹³

A középkori Muhi föld alatti maradványai teljes egészében szántóföldön találhatóak, így lehetőség van a település teljes területének régészeti módszerekkel való vizsgálatára, illetve, régészeti adatok alapján meghatározni helyét a középkori mezővárosaink sorában.

Dolgozatunkban három, a település déli végében 1995-ben feltárt, 15–16. századi épületet, valamint leletanyagukat mutatjuk be. A feltárt jelenségeknek a központi területekkel való összehasonlításával a település 15–16. századi belső felépítésére is igyekszünk információkat nyerni. Annak ellenére, hogy az 1995–96. évek feltárásai során az egykori mezővároson belül, több területen, viszonylag nagy felületeket vizsgálhattunk meg, a régészeti adatok alapján még így is több, lehetséges kép rajzolható meg e belső struktúráról. Ezek a képek a feltárás egyes részterületeinek feldolgozása során valószínű, hogy változni fognak. Így gondoljuk ezt a déli településszél több megoldási lehetőséget kínáló értékeléséről is. Ennek ellenére indokoltnak tartjuk a feltárás kisebb egységeinek külön-külön történő, mielőbbi közlését; nehogy, – a már idézett Szakály Ferenc szavait kissé módosítva – „a lehetséges modellek között vándorolva, elszakadjunk a minden általánosítás és összevetés alapját adó lokális valóságtól.”¹⁴

Az egykori folyómedrek elsősorban délről jelentettek – igen markáns – határt a település terjeszkedésének. A középkori Muhinak erre a déli végére (az azt átszelő, 35. sz. főútvonaltól délre) esett 1995-ben az egyik munkaterületünk. Az itt végzett feltárás során előkerültek a késő Árpád-kori falu szélének külső kemencéi, gödrei, és egy ház; valamint ezek fölött az objektumok fölött, kissé a központi területek felé húzódván, három késő középkori–kora újkori épület illetve három kút. Az épületek a centrumban elhelyezkedő templomtól mintegy kétszáz méter távolságban álltak. A település déli végén ezek a legkésőbbi feltárt objektumok (5. kép).¹⁵

A feltárt épületek leírása:¹⁶

23-as számú épület:

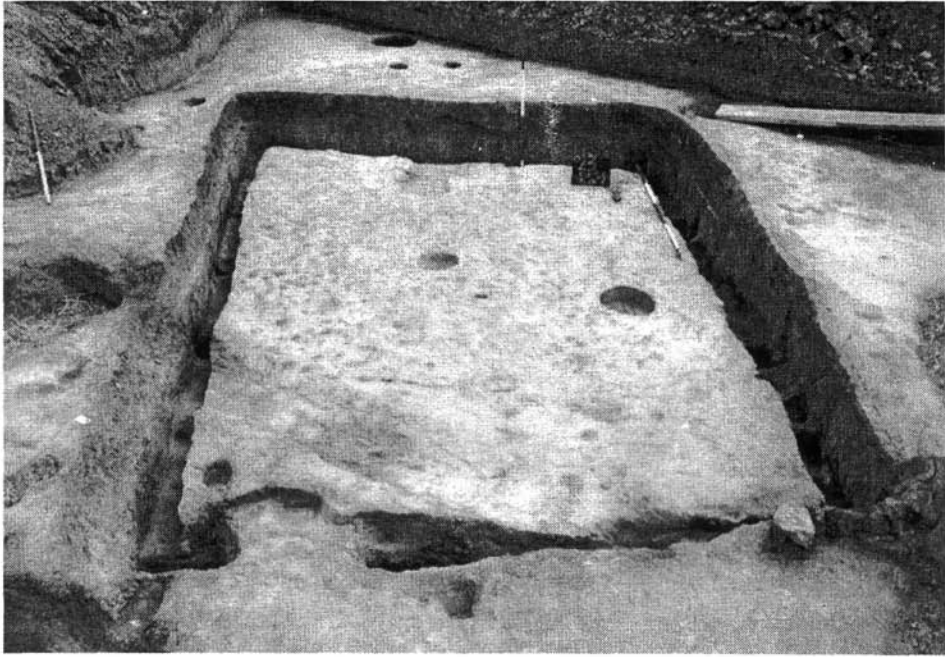
Téglalap alakú, padlószintjével kissé a korabeli szint alá süllyesztett, alapozási árokkal készített falú épület (1.; 6. kép). Kemencéje az épület falsíkján kívülre nyúlik. Az ÉNy–DK-i tájolású, téglalap alakú, 6,8x4,2 méter alapterületű épület padlóját 50–60 cm mélyen a korabeli külső járószint alá mélyítették. Falának a téglalap oldalai mentén a padlószinthez mérten 40–50 cm mély és ugyanilyen széles alapozási árkot készítettek, melynek fenekébe a falat tartó, 15–25 cm vastag cölöpök számára nagyméretű, téglalap és kör átmetszetű cölöplyukakat ástak. Az épület Ny-i, hosszanti fala mentén, valamint a DK-i sarkában az alapozási árokban egymástól elkülönülő, függőlegesen álló betöltéssávot figyeltünk meg. A legszélső sötétszürke színű betöltés (917) az alapozási

13 Vályi 1989, 84. Legutolsó tanulmányában részletesen elemzi a magyarországi mezővárosok régészeti kutatásának helyzetét, újabb eredményeit (Vályi 1997 in press).

14 Szakály 1995, 32., A dolgozat elkészítését az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatta.

15 A rajzokat Vighné Takács Mária és Kalászi György készítették, munkájukat ezúton is köszönjük. Szintén köszönet Laszlovszky Józsefnek és Tomka Gábornak a dolgozat elkészítése során e témához fűzött észrevételeikért.

16 Az ásás során előkerült épületek, műhelyek, kutak stb. a dokumentálás során objektumszámot kaptak, a publikációban ezt a betű, valamint a hozzá kapcsolódó objektumszám jelzi. Az objektumokon belül elkülöníthető, legkisebb, régészeti szempontok alapján leírható egységeket – a stratigráfiai egységeket pedig kis s betűvel, valamint azonosítási számukkal jelöljük.

1. kép. A 23. sz. épület gödre az alapozási árokkal

árok teljes hosszában végighúzódtott, helyenként egyedül ez töltötte ki az árkot. Az említett két helyen viszont ezt a betöltést – ami feltehetően a fal szerves anyagból készült vázának nyoma – belső oldalán egy 10–15 cm vastag sárga agyagréteg határolta (S936). Ez a belső agyagréteg az épület DK-i sarkában jóval a padlósíntől fölér magasodott, a fal belső tapasztását alkothatta. Emellett a belső tapasztásréteg mellett egy, a padlósíntől induló, lejtős aljú árokban (S920; S934) újabb fekete, kevert, szerves betöltés futott végig a fal mellett (7. kép, 8. kép 2–4. metszet). Az épület legelső padlója maga a letaposott agyag altalaj volt. Ezt a padlósíntet a használat során ugyanezzel az agyaggal 15–20 cm-rel feltöltötték.

Az alapozási árok a rövidebbik oldalon, az épület ÉK-i sarkában megszakad. Itt mindkét végét nagyméretű cölöp számára ásott gödör zárja. A falnak e szakaszából nyúlik ki a falsíkon kívülre az S288 kemence. Félkör alakú tűzterét agyaggal tapasztották le, a tapasztásban nem volt kerámiatöredék, csupán a kemence omladékában. Ehhez a falsíkból kinyúló kemencéhez tartozott négy, szabályosan elhelyezkedő cölöplyuk. Ezek a cölöplyukak egy négyzet sarkait alkotják, közülük kettőt-kettőt két keskeny árok kötött össze. A beléjük állított cölöpök a kemencét védő féltetőt tarthatták.

A bejáratra utaló egyértelmű nyom nem volt. Az alapozási árok mélysége a déli, rövidebb oldalon jóval kisebb, mint másutt. A DK-i sarokban azonban a megmaradt fal-tapasztás kizárja a bejárat lehetőségét, ezért valószínű, hogy a rövidebb oldali két közép-ső cölöp között közlekedhettek az épület használói.

Stratigráfia:

Az épület használatát követően gödrét betöltötték (S204; S897 alatta S248). Ez a betöltés elválik környezetétől, egyenmű, viszonylag rövid idő alatt került az épületbe. Az ezt követő időből ezen a területen más régészeti jelenségnek már nem maradt nyoma.

Az ⁰23 szintje alatt gödörrendszer található, melynek egyik tagját (⁰34) vágja a kemence számára épített feltető árka valamint ^S253 cölöplyuka.

Kronológia:

Mindhárom épület kerámiaanyagára jellemző, hogy kizárólag – többnyire igen apró – töredékek kerültek elő belőlük, túlnyomórészt másodlagos helyzetben. A különböző stratigráfiai egységek leletei között a 13–15. század kerámiaanyaga együtt fordul elő.

Az ⁰34 gödörben nagy mennyiségű Árpád-kori kerámiatöredék volt. Az ⁰23 épülethez tartozó kemence omladékából 10 db Árpád-kori töredéken kívül csupán egy, barna engóbbal fedett, vörös festéssel díszített, duzzadt, legömbölyített, késő középkori peremtöredék került elő. Az ^S204 és ^S897 betöltésben néhány Árpád-kori töredék mellett (9. kép 8.) fehér vagy világosbarna színű, gyorskorongon készült, a vállon erős bordázással vagy hornyolással díszített, 14–15. századi fazekak töredékei voltak (9. kép 1; 2; 9.), kihajló, szögfej illetve erősen duzzadt, legömbölyített peremekkel, vagy a fedő számára határozottan kiképzett hornyolással (9. kép 1; 4; 9.) A leletanyagban előfordultak olyan töredékek, melyek oldalát 2 cm széles sávban folyamatos bepecsételt rácsminta díszítette. Ehhez a technikához hasonló a 9. kép 6-os sz. töredéke, ahol az ujjbenyomkodásos díszítés alatt, egymást kiegészítő háromszögeket alkotó, váltakozó irányú bepecsételt sávokból álló minta található. Ez a pecsételt minta a 13. századból ismert, de festett változata előfordul a 15. századból is.¹⁷ Az edény, melyhez tartozhatott, már gyorsan forgó korongon készült. Az alapozási árokban talált kevés kerámia között fehér színű, hornyolással díszített oldalú, talpas poharak töredékei mellett sűrű, hornyolással díszített oldalú fazekak darabjai voltak (10. kép 6; 7).

Az épület betöltésében előkerült egy „parasztkés” vagy huszita kés is (2. kép). Ez a fegyvertípus jelenlegi ismereteink szerint Magyarországon a 15. század elején jelent meg.¹⁸ A parasztság és a polgárság személyi védőfegyvereként igen elterjedt. Használata a 16. század elején szűnt meg.¹⁹ Az épület elhagyását követően az ^S204 egynemű betöltés rövid idő alatt végbement, tudatos feltöltésre utal. A mázas vagy redukált égetésű edénytípusok, illetve a 16–17. században e vidéken elterjedt más edénytípusok hiányoznak az ^S204 betöltésből. Ezek alapján az épületet legkésőbb a 16. század elején hagyhatták el használói.

¹⁷ Holl 1963, 379, 77. kép 13.

¹⁸ Ilyen darab került elő Zsigmond-éremmel keltezve a négyszállási temető 241. sírjából (*Selmeczi* 1992, 62, IX. tábla 75).

¹⁹ Müller 1976, 272 idézi Kalmár J.: Régi magyar fegyverek 118. old.

A Leszih Andor vezette, korábbi kutatások során Muhiról több „parasztkés” került elő. Az ekkor előkerült leletanyagot bemutatva Éri István és Bálint Alajos 1959-ben kettőt közöl (*Éri-Bálint* 1959, XXXIII. tábla 7–8) míg Michnai Attila, szintén ugyanennek az ásatássorozatnak a leletei közül egy nyél- és három-pengétöredéket (*Michnai* 1982, 133, 6. kép 6–8;). Hasonlóan a 43. sz. épületben talált példányhoz, mindegyik nyele a cékek megerősítése céljából derékszögben felhajlított. E tárgyak pontosabb előkerülési helyéről nem tudunk semmit, a harmincas-negyvenes évek ásatási területeinek elhelyezkedését tekintve (*Pusztai* 1996, 47, 2. kép), javarészt a település központi területein bukkanhatott rájuk Leszih Andor. Az Éri István-Bálint Alajos bemutatta XXXIII. tábla 8. sz. „parasztkése” az 1936-os ásatás során került elő (*Éri-Bálint* 1959, 40), valószínűleg az egykori templom közelében, attól DNy-ra. Az ugyanezen a táblán található 7. sz. kés szórványlelet (*Éri-Bálint* 1959, 57).

43-as számú épület:

Téglalap alakú, padlósintjével kissé a korabeli szint alá süllyesztett épület (3.; 11. kép).

Az ÉNy–DK-i tájolású, téglalap alakú, 7,5x6 méter alapterületű épület padlóját 40–50 cm mélyen a korabeli külső járósint alá mélyítették. Falát az épület négy sarkában, valamint az oldalai mentén 1,5–2 méterenként leásott cölöpök tartották. A 25–35 cm vastag cölöpök számára 40–60 cm átmérőjű, 80–100 cm mély gödröket ástak. A cölöpök közötti szakaszokon, egymástól 15–20 cm távolságban vékonyabb karókat vertek le. A fal vastagságára az épület oldalai mentén helyenként megtalált keskeny sárga agyagsávok utalnak (4. kép, 8. kép 1).²⁰ Ezek a sávok az oldalak mentén 40–60 cm vastagságban helyezkednek el. A bejárat feltehetően a DK-i sarokban, a rövidebbik oldalon lehetett. Itt ugyanis két nagy cölöp között megszakad a kis karók alkotta sor. Tüzelésnyomokra az épület hossz tengelyében, az É-i fal közelében lőtünk. A padlón 45 cm átmérőjű, erősen égett folt került elő. A padlót vékony kavicsréteggel fedték (S770).

Stratigráfia:

Az épületet az S200 kevert feltöltés felszínébe ásták. Használatát követően gödrét betöltötték (S552). Ez a betöltés elválik környezetétől, egynemű, viszonylag rövid idő alatt került az épületbe. Ebbe a sárga agyagos betöltésbe ásták azokat a gödröket és cölöplyukakat (S431; S432; S433; S434; S436; S475; S476; S485), melyek ezen a területen a legkésőbbi objektumok (12. kép).

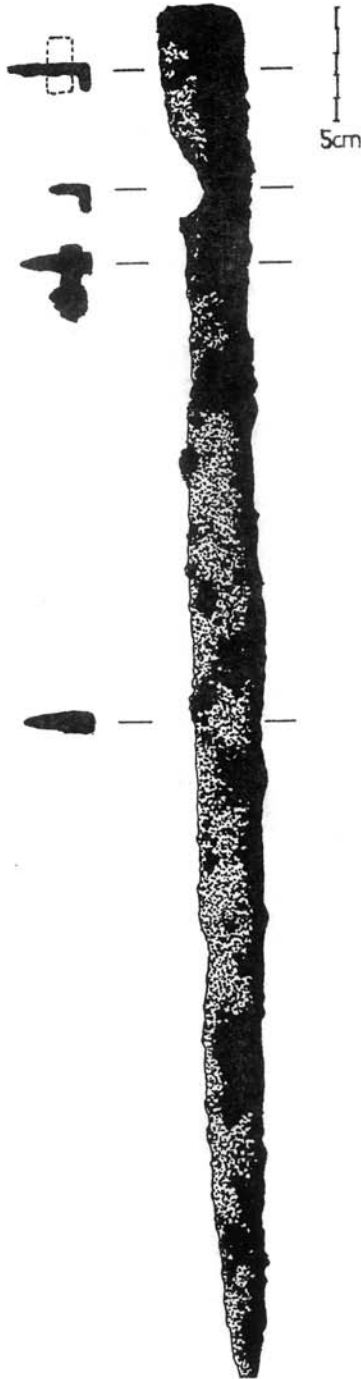
⁰43 szintje alatti területhez tartozik az S353 kemenceomladék, valamint az S770 padló alól előkerült S736 gödör.

Kronológia:

Az épület alatti gödörből, valamint a kemenceomladékból nagy mennyiségű, Árpád-kori kerámiatöredék került elő.²¹ Az épületet, mielőtt betöltötték, gyakorlatilag teljesen kiürítették. Padlóján csupán két darab Árpád-kori és három darab, szürkésfekete színű, gyorskoronon készült, jól égetett, duzzadt, kihajló, késő középkori peremtöredék volt (13. kép 9).

20 Az épület bontása során eleinte feltételeztük, hogy a vázszerkezetes falat egy alkalommal átépíthették. Több olyan nagyobb, betemetett cölöplyuk is előkerült, melyek betöltésébe kisebb karólyukak mélyedtek. Különösen jól megfigyelhető volt ez az épület ÉNy-i rövidebbik oldalánál. Az ÉK-i sarokban álló cölöp mellett állhatott korábban az s804 cölöp. A cölöp kiszédését követően – feltételezésünk szerint – annak betöltött gödrébe került az s805 karó, de fedte azt a már említett keskeny sárga agyagréteg is. A fal átépítésére következtítettünk abból is, hogy az épület bontása során az ÉK-i sarokban előkerült egy, látszólag a sarokhoz csatlakozó kemence égett foltja (s353). A fal kibontását követően azt tapasztaltuk, hogy a feltételezett, falsíkból kiugró kemence várható tüzelőnyílása előtt folyamatos karólyuk sor volt, ami a korábbi periódusban használt kemence szájának esetleges későbbi elfalazására utalt volna. Ebben az esetben, a kemence használata idején még állhatott az s804 cölöp, ami az ÉK-i sarokban álló cölöppel együtt a tüzelőnyílást határolta volna két oldalról. Erre a megoldásra, még ha igen tűzveszélyesnek tűnik is, épp a 23. sz. épület példája alapján gondoltunk. Ez ellen a lehetőség ellen szólt, hogy az s353 kemence omladékból illetve tapasztásából Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek elő. Az épület azonban jóval fiatalabb e kerámiatöredékeknél. Az átépítés ellen szól még, hogy a falat tartó cölöpök akkor helyezkednek el szimmetrikusan, ha rendszerükbe beletartoznak a „korábbinak” vélt cölöpök is. Az s845 karó hasonlóan egy betöltött cölöpgödörbe került, de itt jól meg lehetett figyelni a belső cölöphelyet is, tehát ez esetben a karó a cölöppel egy időben, közvetlenül a cölöp mellé, annak betöltésébe lett leásva. Ezek összegzéseként valószínűbbnek tartjuk, hogy nem történt nagyobb átépítés, s az s353 kemence nem tartozott az épülethez.

21 A középkori Muhi 1995. évi feltárásán, a település déli végében előkerült Árpád-kori régészeti anyag feldolgozását Kulcsár Mihály régész végzi.

2. kép. A 23-as sz. épületből előkerült kés

Az épület használata után betöltődött ^S552 agyagrétegből:

– mintegy negyven darab szürke vagy vörös színű, homokkal soványított, gyorskorongon készült, jól égetett fazék kihajló, duzzadt legömbölyített pereme, valamint hornyolt váll- és oldaltöredéke (14. kép 10; 13. kép 1; 3; 7; 8.),

– négy darab fehér színű, jól iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett vékony falú, pohár (ún. tojás héj áru) töredéke (13. kép 2; 4; 5),

– valamint két darab szürke színű, gyorskorongon készült, redukált égetésű, fényezett felületű korsó töredéke került elő.

A fehér anyagú, vékony falú, határozott talpkarimával készült talpas poharak a 15. században terjednek el.²² A betöltés idejét azonban az itt előkerült leletek közül a legkésőbbi, a redukált égetésű, fényezett felületű korsótöredékek határozzák meg. Magyarországon ez idáig a legkorábbinak meghatározott, ilyen technológiával készült edényt a belőle előkerült pénzlelet az 1530-as évekre keltezi.²³ Az ^S552 betöltésbe ázott gödrökbe, jórészt az általuk vágott ^S552 anyaga került vissza (14. kép 3; 6), valamint kettő, belül zöld mázas edény fenéktöredéke. Az ^S552 betöltés valamint az említett, legkésőbbi gödrök anyagában a redukált égetésű valamint két mázas töredéken kívül nem kerültek elő írókás tálak vagy többszínmázos tálak, 16–17. századi vázsonfazekak töredékei. Ez alapján az épület felhagyása még a 16. század elején következhetett be. Használatának kezdete a 15. század lehetett.

37-es számú épület:

Négyzet alakú, csak a falat alkotó cölöpök számára ázott lyukak által jelzett épület (15. kép).

²² Holl 1963, 379, 77. kép 11–12.

²³ Parádi 1963, 225.

3. kép. A 43-as sz. épület

4. kép. A 43-as sz. épület falának cölöp- és karólyukai

ÉK–DNy-i tájolású, megközelítően négyzet alakú, 7x7 méteres alapterületű épület. Nem az altalajra, hanem egy vékony, feketés barna színű, kevert feltöltésrétegre (^S200), valamint vele megegyező tájolású, téglalap alakú, 60 cm mély gödör (^S413) sárga agyagos betöltésére épült.

A fal vázát alkotó cölöpök számára ásott, 10–40 cm mélységben megmaradt gödörök a négyzet oldalai mentén, szabálytalanul helyezkednek el. Az ÉK-i oldal mentén a cölöplyukak foghíjasan kerültek elő. A bejáratra, mivel a mezőgazdasági művelés az épület területén található sárgásbarna színű, agyagos omladékot megsértette, csupán ez a jelenség utalhat. Az épületnek még ennél az oldalánál előkerült nyolc cölöplyukból négy egy négyzet sarkai mentén helyezkedik el. Ugyanabból a szintből indulnak, mint az ^O37 cölöplyukai. Nem dönthető el, hogy egykorúak-e azzal. A feltételezett bejáratral szembeni oldalt közepén három részre osztja két, egyenként másfél méter hosszú, cölöplyukegyüttes.

Stratigráfia:

Az ^O37 épület cölöplyukait egy kevert felszínbe, ^S200-ba ásták. A cölöplyukak egy része vágja ^S413 korábbi gödör betöltését. Ezen a területen ^O37 a legkésőbbi ismert épület.

Kronológia:

Az épület padlószintje javarészt elpusztult. Az ^S200 feltöltési réteg a XVI/46–47–48 és 58 négyzetekben²⁴ egyaránt megfigyelhető, Árpád-kori valamint késő középkori kerámiával kevert réteg. Az épület cölöplyukaiból javarészt az általuk vágott réteg kerámiaanyaga került elő. A legfiatalabbnak meghatározható peremtöredékek szürke, szürkésfehér, gyorskorongon készült, jól égetett, kihajló, duzzadt, legömbölyített, valamint elkeskenyedő végű, késő középkori peremtöredékek (^S920).

A bemutatott három épület mind építési módjában mind valószínűsíthető funkciójában különbözik egymástól.

Az ^O23 és ^O43 épület valószínűleg a 15. század végén – 16. század elején állhatott. Gyakorlatilag teljesen kiürítették őket, nem utal semmi hirtelen pusztulásra, ami szintén affelé mutat, hogy a 16. század első harmada után következő mozgalmasabb időszak előtt már felhagytak használatukkal. Az ^O37 épület korhatározása kérdéses, de a 16. század első felénél ez sem lehet fiatalabb. A 16. század második feléből származó régészeti leletanyag már nem került elő az ^O37 területéről.

Mindhárom épület megegyezik abban (függetlenül az ^O37 bejáratától), hogy azonos a tájolásuk. A tájolásnál itt elsősorban nem az égtájakat vesszük figyelembe, hanem a településen átvezető középkori utat. Mindhárom épületet az egykori főutcához igazodva építették. Ez az út a légifotók tanúsága alapján 40–70 méterre ÉNy-ra haladhatott a feltárt épületektől.

Funkciójuk meghatározásánál két lehetséges válasz közül kell választanunk, azaz gazdasági vagy lakóépületek lehettek.

Michnai Attila a késő középkori lakóépületeket vizsgálva megállapítja, hogy a 15. századtól kéthelyiségesnél kisebb házról alig van adat.²⁵ A most bemutatott egyhelyiséges

²⁴ A feltárás területét 100x100 méteres alapterületű szelvényekre, ezeken belül 10x10 méteres négyzetekre osztottuk (*Pusztai* 1996, 36, 13. jegyzet).

²⁵ *Michnai* 1981, 231. Természetesen ezekkel párhuzamosan az egyhelyiséges, sőt földbe mélyített épületek is megfigyelhetők még (példaként *Wolf* 1985). A padló szintje három épületből kettő esetében a korabeli felszín szintje alatt 50–60 cm mélyen helyezkedett el. Ezek az épületek azonban már nem köthetők a korábbi időszakok félig vagy egészen a földbe mélyített épületeihez, hanem a 14. századtól általánosan elterjednek tekinthető, felszíni házakhoz kapcsolhatók.

épületek méretben a fűtca mentén feltárt késő középkori többszattú lakóházak mögött 1996-ban előkerült gazdasági épületekkel mutatnak rokonságot.²⁶ Ezek a gazdasági épületek azonban építési technikájukat figyelembe véve, elmaradnak az itt bemutatottaktól. Egyedül az ⁰37 épületet kapcsolhatjuk össze – a cölöpváz fal legegyszerűbb régészeti megjelenése, valamint a belső tér sajátos osztása miatt – a fűtca mentén talált gazdasági épületekkel. A nyugati fal tagolása miatt inkább gazdasági épületre gondolhatunk. Talán állattartás céljait szolgálta.²⁷ A másik két épület – az ⁰23 és ⁰43 falait nagy gondossággal készítették.

Kiss Lajos a harmincas években Leveleken megfigyelt egy házat, mely a tűzhely elhelyezkedése miatt is közel áll az általunk bemutatott ⁰23 épületéhez: Egy 3,9x2,85 méteres alapterületű földházat ír le, melyben nincs semmiféle tűzhely, csupán a ház falából kinyúló kemence.²⁸ Ebben a házban esetenként hatan laktak. Tíz éven keresztül használták, anélkül, hogy az épület belsejében külön tüzelőhelyet készítettek volna.²⁹ Az ⁰23 épület tehát szolgálhatott lakóház céljára. Falainak gondos elkészítése is erre utal. Az ⁰43 épületben már volt – ugyan igen halvány – nyoma annak, hogy volt benn is tüzelőalkalmosság. Anélkül, hogy az ⁰23 ház lakóinak társadalmi helyzetét megkísérelnénk párhuzamba állítani a Kiss Lajos által bemutatott leveleki ház lakóinak már idézett,³⁰ marginális helyzetével, felfigyelhetünk az ⁰23 és ⁰43 épületek szélsőséges, pontosabban településszéli helyzetére.

Ha szembeállítjuk őket a 15–16. században már országosan elterjedt, de Muhi központi területein is megtalálható, többszattú házakkal, tagoltabb településképet rajzolhatunk meg. A templom környezetének gazdagabb kőépületei³¹ és az ezeket követő, szerényebb – a korabeli falusi feltárásoknál előkerültekkel megegyező³² – de még többszattú lakóházak jelentette tagolódás mellett a településszéleken megjelenő, a lakosság vagyoni differenciálódását mutató, egyhelyiséges lakóépületek is feltűnnek.³³ Az ⁰43 épülethez hasonló falszerkezettel készített házak részletei kerültek elő a fűtca mentén, a templomhoz képest ellenkező irányban mintegy 250 méterre, egy 16. századi többhelyiséges épület (⁰78) alatt (*Laszlovszky–Pusztai–Tomka* 1997, 146, 148. kép 078).³⁴

26 *Laszlovszky–Pusztai–Tomka* 1997, 146, 148. kép, ⁰88 és ⁰89 épületek.

27 Belényessy Márta kutatásai alapján a 14. századtól kezdődően már számolnunk kell az igavonó jószág istállózó tartásával (*Belényessy* 1956, 42, 50). Az épület belső osztása az állatok egymástól való elkülönítését is szolgálhatta.

28 *Kiss* 1936, 80, 10. ábra, 8. ábra

29 Kiss Lajos ezt úgy magyarázza, hogy a lakók alamizsnából éltek, mint írja „télen nyáron a szomszédoknál tartózkodtak” (*Kiss* 1936, 78). Tüzelőberendezés tehát – leírása szerint – a lakók marginális helyzete miatt nem volt a ház belsejében (de a házhoz azért kapcsolódott egy, tehát itt sem nélkülözték teljesen).

30 L. az előző jegyzet!

31 Leszih Andor ásatai során kőből készült épületek nyomai is előkerültek.

32 *Laszlovszky–Pusztai–Tomka* 1997, 146, 148. kép 079; 078; 074; 077; 081; 082; 087

33 „Evidencia, hogy a különböző mértékben földdel ellátott jobbágyok építményei anyagi minőségükben is különböztek” írja Balassa Iván (*Balassa* 1994, 10). Kétségtelen, hogy egy adott időben a különböző vagyoni helyzetű rétegeknél egy meghatározott területen más és más lakóházakkal találkozhatunk, de ezek nem külön fejlődési utakon alakultak, hanem ugyanannak a fejlődésnek a különböző szakaszait képviselik (*Balassa* 1994, 11). A helyiségek száma alapján a 15–16. században a házak között nem lehet időrendi különbséget megállapítani, elterjedésüket inkább a vagyoni helyzet, a bennük lakók száma határozta meg (*Michnai* 1981, 231).

34 Az említett két épületnek csupán a sarkai estek a feltárható területre. Ez alapján csupán valószínűsíthető, hogy az ⁰43-hoz hasonlóak lehetnek. Ezeknek az épületeknek valamint környezetüknek a teljes feltárása esetén eldönthető, hogy a 15–16. század fordulóján hol húzódott a belső, többszattú épületekkel, és csak azokkal beépített terület határa és hol kezdődött a „periféria”. A 16. század rá következő időszakában azonban már e részleteiben kibontott két épület fölött is többszattú házakat emeltek.

A bemutatott épületek településen belüli szerepét tovább árnyalhatja az a – már említett – tény, miszerint ezek az egykori főutcától távolabb helyezkedtek el. Arra a területre, ami elválasztja őket a középkori úttól, akár olyan, többosztatú épületeket is fel lehetett építeni, melyek a település feltárt főutcája mentén kerültek elő. A 43. sz. épülettől északra³⁵ azzal azonos szinten, a feltárt terület határán egy feltehetően felszíni épület 3,5 méter széles, sárga agyagpadlójának 10 cm vastag sávja került elő. A feltételezett padlóból a feltárt területre mindössze 20 cm esett. Kicsi annak a valószínűsége, hogy az igen sűrűn beépített központi területekkel szemben a településnek ezen szakaszán az út mellett egy igen széles sávot „üresen” hagytak volna, s csak ezután kezdődtek volna – a bemutatott – lakóépületek. Ezek előtt a kisebb épületek előtt még más lakóházak is állhattak. Az egymás mögött elhelyezkedő épületek az 1996-ban általunk bemutatott légifénykép tanúsága alapján nem alkothattak külön utcát, megközelítésük az előttük állt épületek telkén keresztül történhetett.

A történeti források alapján a 15. század elejéhez képest a század második felére a jobbágyokra kivetett adó több mint 60 százalékkal növekedett. Ezzel párhuzamosan az összeírt adózó egységek száma viszont csökkent. Az adózó egységek számának csökkenése csak részben magyarázható a pusztásodással. Kubinyi András mutat rá – utalva Szabó László és Mályusz Elemér kutatásaira –, hogy ez a nagymértékű csökkenés nem jelent okvetlenül ilyen mértékű népességszám-csökkenést is. A jobbágyok a megnövekedett adókra válaszolhattak összeköltözéssel is, ami változatlan nagyságú népesség esetén is kisebb számú összeírrható adóegységgel jár. Megállapítása szerint a 15. században számolnunk kell mind több lakóházas paraszti udvarokkal, mind több családos házzal.³⁶ A bemutatott épületek és az egykori út közötti „üres” teret valamint az előkerült padlórszletet figyelembe véve elképzelhető, hogy a település déli végén – a periférián – a 15. század végén megnövekvő adóterhek előtt egy telekre összeköltöző, gazdaságilag a környezetükhöz képest rosszabb helyzetben lévő jobbágyok lakóépületei kerültek elő. A település belső tagolása tehát nem csupán a lakóházak méretében, de a házas telkek belső szerkezetének különbözőségében is megmutatkozhatott. Muhiban a 15–16. század fordulóján léteztek olyan házas telkek, ahol több – kisebb – lakóépületet is használt, esetenként több család.

Kérdés, ez a településen belül az épületek minőségi különbségéből és azok elrendezéséből adódó differenciálódás az épületeken túl, a régészeti anyagban hogyan nyilvánul meg.

Míg a perifériákon egyáltalán nem került elő külföldi kerámia a feltárás során, a főutca feltárt szakaszán is csupán néhány ausztriai grafitos edénytöredék, addig a harmincas évek feltárásaiban, a központi területeken már előfordul dreihauseni köcsérp serleg és losticei sómázás edény töredéke is.³⁷ További kérdés természetesen, hogy ezt a belső „differenciálódást” – legalábbis ami a lakóépületeket, valamint a régészeti anyagot illeti – összehasonlítv a környező településekkel, valamint a magyar mezővárosokkal;

35 XVI/46 négyzet északi fala (5. kép).

36 Kubinyi 1986, 286–289. A több családos házakra példaként a sarvalyi és csuti, háromnál több helyiséges, késő középkori házakat említi, ahol, mint írja a gazdagabb leletanyag is a gazdagabb, népes családra utal (Kubinyi 1986, 289). Esetünkben azonban a szegényebb rétegek összeköltözésére gondolhatunk.

37 Éri-Bálint 1959, XVI. tábla 2 és XIX. tábla 8. A Leszih Andor végezte ásátás során nem kerültek dokumentálásra összefüggő épületek, a leletanyag előkerülési helyének meghatározása is igen kétséges. Az előkerült objektumokról és a régészeti anyag egy részéről azonban legalább azt tudjuk, hogy a település mely részén ásta őket ki Leszih Andor. Ezt figyelembe véve azonban ennek a feltárásnak is megnő a jelentősége, hisz az akkor – a centrumban – előkerült tárgyi anyag alkalmas ad, legalább a nagyobb egységek közötti, belső összehasonlító vizsgálatok megtételére.

hol helyezhetjük el Muhi mezővárost a középkori településstruktúrában.³⁸ Az 1996. év során a főtca mentén több, késő középkori kút is előkerült.³⁹ A kutakban talált 16. századi kerámiatárgyak egy része díszítésüket, megformálásukat tekintve a település leletanyagához viszonyítva „díszedényeknek”, pontosabban díszes asztali edénynek számít.⁴⁰ Mivel a háztartás tárgyai közül javarészt csak a kerámia- valamint a fémeszközök maradtak ránk, a feltárások alapján nem vizsgálhatjuk mindenre kiterjedően, hogy a polgárok milyen tárgyakkal elégtették ki luxusigényüket. A kerámialeletek alapján azonban azt mondhatjuk, a periférián semmiféle díszedénynek tartható töredék nem került elő még az épületeken kívüli területen sem. A főtca feltárt szakaszán – amennyiben díszedénynek tekintjük a kutakban talált, festett kancsókat – a díszedények nem a távolsági, hanem a regionális kereskedelem (vagy helyi készítés) eredményeként kerültek a területre, addig a Leszih Andor-féle feltárások díszedényei között néhány külföldi származású díszedény mellett a kutakban találtakkal megegyező (vagy annál alacsonyabb) színvonalon készült tárgyak szerepelnek.⁴¹

Hetivásárokról Muhi mezőváros területén a 15. század elejétől van tudomásunk. Ekkor a vásárokat csütörtöki napokon tartották.⁴² Országos vásárait a 16. századból ismerjük. Ezen országos vásárok melléktermékeként azonban nem áramolhatott nagytömegű külföldi kerámia Muhiba. A település „luxusigényeit” is elsősorban a regionális kereskedelem során elégíthette ki. A mezővárosok életében az országos sokadalmakkal szemben a hetivásárok fontosságát a történeti kutatás már hangsúlyozta.⁴³ További vizsgálatokat igényel természetesen, hogy a régészeti leletanyagban hogyan jelentkeznek a mezőváros és közvetlen környezetének kapcsolatai.⁴⁴

Az talán valamelyest kijelöli Muhi helyét mezővárosaink között, hogy habár következtethetünk – az épületek minőségében, telkenkénti elhelyezkedésükben és a régészeti anyagban megnyilvánuló – valamiféle belső társadalmi differenciálódás megindulására, de ez a folyamat annyira nem lehetett erős, vagy a mezővárosi lakosságnak nem volt meg az az anyagi ereje, ami ezzel párhuzamosan létrehozta volna a differenciálódás tüneteit kezelendő intézményeket. Azok között a kritériumok között, melyek számbavételével elkülöníthetjük egymástól a különböző jogállású és gazdasági erejű mezővárosainkat, szerepel a nyomorultakról, öregekről, betegekről gondoskodó ispotály léte is. Muhiban még nincs adat ennek létezéséről. Fügedi Erik szerint „nyilvánvalóan nem volt szükség ispotályra azokban a mezővárosokban, amelyek társadalmi szerkezetükben megmaradtak a falu színvonalán.” Az ilyen helységekből akkor sem volt rá szükség, ha a va-

38 Kérdés, a külföldi kerámia jelenléte mire utal, mennyiben határozza meg a távolsági kereskedelmi kapcsolatok valódi irányát vagy intenzitását. Lánckereskedelem esetén valódi külföldi kapcsolatokról nem is beszélhetünk, ekkor már csak a gazdasági erő, valamint a kor izlésének jelzője az ilyen típusú leletek megléte illetve mennyisége. (A középkori Szer mezőváros esetében a külföldi származású kerámia szintén elenyésző arányú volt a helyi produktumokhoz képest *Vályi* 1995, 265.).

39 *Grynaeus* 1997; *Laszlovszky–Pusztai–Tomka* 1997, 146, 148. kép

40 *Laszlovszky–Pusztai–Tomka* 1997, 197; 4., 5., 8. kép 198; 12. kép 199; 7. kép

41 Ennél az összehasonlításnál csak a bemutatott három épület korszakát vettük figyelembe. A 16. század második felétől megváltozik a helyzet, ugyanis a települést övező, külső „gazdasági” (?) (*Pusztai* 1996, 45) övezet épületeiben már valódi díszedények, függesztőfüles tálak is találhatóak.

42 *Kubinyi* 1996, 424 idézi *Wenzel* 1873, 55. oldalt; *Bessenyei* 1977, 208.

43 A történeti kutatásnak ezt a megállapítását az észak-magyarországi mezővárosok kapcsán szintén kiemeli *Valter* 1991, 195, 3. jegyzet.

44 A gazdasági kapcsolatokra utaló „díszedények” – díszes használati edények – példájának értékét természetesen alapvetően meghatározná az, ha a további kutatás során eldönthető lenne, hogy a hivatkozott tárgyak Muhin kívül vagy Muhiban készültek.

gyoni differenciálódás előrehaladt – hiszen ez a jelenség a falvakban csakúgy előrehaladt, mint a mezővárosokban – a nyomorultakról ugyanis maga a falu gondoskodott.⁴⁵

A bemutatott jelenségek még elégtelenek ahhoz, hogy egyértelműen meghatározzuk a 15–16. századi Muhinak a mezővárosaink sorában elfoglalt helyét. Az előzetes topográfiai kutatások eredményeiből, valamint a periférián tapasztalt jelenségekből levonható következtetéseket még – ahogy azt a bevezetőben említettük – az írásos történeti adatok valamint a feltárások további feldolgozását követően minden bizonnyal ki kell egészítenünk, illetve módosítanunk kell. A több évszázadon át lakott település életében, szerkezetében – a mezővárosi forma egy típusában – végbement változások nyomkövetésére a feltárások során kutatott kisebb egységek, korszakok bemutatása, azok összehasonlítása adhat módot.

A bemutatott leletanyag leírása⁴⁶

2. kép

A 23-as számú épület leletanyaga.

s897: Az épület gödrének betöltése.

Kés. 59 cm hosszú, 3,5 cm széles nyéllemezés kés. A nyél megerősítése céljából a nyéllemez gerince mentén L-alakban meghajlították. A markolatot három szegecs rögzítette a nyélhez.

9. kép

A 23-as számú épület leletanyaga.

A leltári számokban szereplő stratigráfiai egységek:

–^s204; ^s897:

Az épület gödrének betöltése.

1.:

(97.1.204.1) Szürkésfehér színű, szemcsés anyagú, apró kavicsal soványított, gyorskorongon készült, jól égetett fazék töredéke. Külső oldala világosbarna engobbal fedett. Ferdén kihajló, szögfej keresztmetszetű peremének széle elkeskenyedik.

2.:

(97.1.204.12) Barnásrózsaszín, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, sűrű bordázással tagolt fazék oldaltöredéke.

3.:

(97.1.204.13) Fehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett pohár sűrű hornyolással díszített oldaltöredéke.

4.:

(97.1.897.16) Világosbarna anyagú, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett fazék rövid nyakú, kihajló, duzzadt, legömbölyített peremtöredéke.

5.:

(97.1.897.5) Szürke színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, ferdén kihajló, vastag, egyenesen levágott peremtöredék.

6.:

(97.1.897.52) Szürkésfehér színű, finom homokkal soványított, gyorsan forgó korongon készült, jól égetett fazék oldaltöredéke. Ujjbenyomkodásos díszítése alatt, egymást kiegészítő háromszögeket alkotó, váltakozó irányú bepecsételt sávokból álló minta található.

7.:

(97.1.897.39) Szürke színű, szemcsés anyagú, jól égetett, kettős tagolású, legömbölyített peremtöredék.

⁴⁵ Fügedi 1981, 86.

⁴⁶ A tárgyak leltározása során a hagyományos leltári számot kiegészítettük még egy tétellel, az adott tárgy előkerülési helyeként meghatározható stratigráfiai egység számával. A hagyományos leltári rendnek megfelelően, a leltározás éve és a leltározott anyag tételszáma után került a stratigráfiai egység száma, ezt követően pedig az adott lelet stratigráfiai egységen belüli száma. Ily módon ez a leltározási rendszer kapcsolódik a hagyományos rendszerhez, ugyanakkor az új leltári szám – a hagyománnyal ellentétben – valódi kapcsolatot jelent az adott régészeti lelet valamint annak előkerülési helye között.

8.:

(97.1.897.57) Barnásfehér színű, finoman iszapolt, kézikorongon készült, jól égetett, oldaltörődék. A vállon kétsoros, téglalap mintákból benyomott, rádlis dísz található.

9.:

(97.1.897.4) Szürkésfehér színű, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett fazék perem- és oldaltörődéke. Az enyhén kihajló, duzzadt, elkeskenyedő szélű peremen duzzadt, elkeskenyedő borda fut végig. A nyak és a váll mély hornyolásokkal díszített, a vállvonalat élesebb borda tagolja. A főzőedény külső oldala feketére égett.

10. kép

A 23-as számú épület leletanyaga.

A leltári számokban szereplő stratigráfiai egységek:

-^S897:

Az épület gödrének betöltése.

-^S917; ^S920:

Az épület alapozási árkanak betöltése.

1.:

(97.1.897.1) Fehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, külső oldalán világosbarna engóbbal fedett, jól égetett, kihajló, egyenesen felhúzott, többszörösen tagolt, egyenesen levágott szélű fazék peremtörődéke.

2.:

(97.1.897.7) Fehér színű, finom homokkal soványított, gyorskorongon készült, világosbarna engóbbal bevont, jól égetett fazék enyhén kihajló, lefelé kihúzott galléros peremtörődéke.

3.:

(97.1.897.27) Szürkésfehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett fazék ívelten kihajló, ferdén lemetszett szélű peremtörődéke.

4.:

(97.1.897.47) Szürkésfehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett főzőfazék kettős tagolású, ferdén levágott szélű peremtörődéke. A perem felső széle kormosra égett.

5.:

(97.1.917.16) Sötétbarna színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, kettős tagolású, egyenesen levágott, legömbölyített szélű peremtörődék.

6.:

(97.1.917.11) Fehér színű, finoman iszapolt, jól égetett talpas pohár legömbölyített talpkarimájú töredéke. A töredék oldalát széles, ívelt hornyolások díszítik.

7.:

(97.1.917.2) Szürkésfehér színű, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett fazék oldaltörődéke. Az edény oldalát a vállvonalától lefelé, fönt szélesebb, alul keskenyebb, ívelt hornyolások fedik.

8.:

(97.1.920.3) Belső oldalán szürkésfehér, kívül feketésszürke színű, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett, duzzadt, elhegyesedő peremű fazék töredéke.

13. kép

A 43-as számú épület leletanyaga.

A leltári számokban szereplő stratigráfiai egységek:

-^S552:

Az épület gödrének betöltése.

-^S770:

Az épület kavicccsal fedett padlószintje.

1.:

(97.1.552.22) Szürkésfehér anyagú, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, kormos felületű, erősen kihajló, kissé felhúzott, legömbölyített peremtörődék.

2.:

(97.1.552.99) Fehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett talpas pohár alacsony, keskeny legömbölyített peremmel ellátott töredéke. A talpon a korongról való levágás nyomai láthatók.

3.:

(97.1.552.106) Világosbarna színű, peremén és külső oldalán kormos, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett fazék oldal- és peremtörődéke. A perem erősen kihajló, kissé duzzadt, legömbölyített, a rövid nyakat a válltól éles hornyolás választja el. Ez alatt az éles hornyolás alatt 1 cm széles sima sáv található, mely alatt a váll teljes felületét sűrű, keskeny, ívelt, legömbölyített szélű hornyolás díszíti.

4.:

(97.1.552.146) Fehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, vékony falú talpas pohár perem- és válltöredéke. A rövid perem enyhén kihajló, elkeskenyedő, az egyenesen felhúzott, alig ívelt váll alsó részét sűrű, ívelt, egymástól éles gerinccel elkülönülő hornyolások díszítik.

5.:

(97.1.552.108) Fehér színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, kisméretű, vékony falú talpas pohár perem- és válltöredéke. A rövid perem enyhén kihajló, elkeskenyedő, az egyenesen felhúzott, alig ívelt váll alsó részét sűrű, finoman ívelt hornyolások díszítik.

6.:

(97.1.552.113) Fehér színű, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett, vékony falú oldaltöredék. Külső felületét egymástól 4-5 mm távolságban elhelyezkedő, párhuzamos, fogazásszerű, ívelt hornyolás díszíti. Külső oldala kormosra égett.

7.:

(97.1.552.133) Belül szürkésfehér, kívül szürke színű, vékony falú, szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett oldal- és erősen kihajló, duzzadt, legömbölyített perem töredéke.

8.:

(97.1.552.128) Szürkésbarna színű, finom szemcsés anyagú, gyorskorongon készült, jól égetett fazék erősen kihajló, duzzadt, legömbölyített peremtöredéke.

9.:

(97.1.770.6) Barnásvörös színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett fazék enyhén kihajló, duzzadt, legömbölyített peremtöredéke. Külső oldala kormosra égett.

14. kép

A 43-as számú épület leletanyaga.

A leltári számokban szereplő stratigráfiai egységek:

-^S432; ^S434:

Az épület betöltésébe ázott gödrök.

-^S552:

Az épület gödrének betöltése.

1.:

(97.1.432.8) Belül barnásvörös színű, külső oldalán kormosra égett, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, erősen kihajló megvastagodó, legömbölyített peremtöredék.

2.:

(97.1.434.8) Belső oldalán világosbarna, kívül barnásvörös színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, külső oldalán kormos, ferdén kihajló, duzzadt, legömbölyített peremtöredék.

3.:

(97.1.434.14) Fehér színű, finoman iszapolt, vékony, jól égetett oldaltöredék. Külső oldalát két párhuzamosan futó, ívelt illetve fogazott, vörös sáv díszíti.

4.:

(97.1.434.16) Fehér színű, külső oldalán barna engobbal fedett, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, ívelt hornyolásokkal díszített oldaltöredék.

5.:

(97.1.434.21) Narancsvörös színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, vékony, enyhén kihajló, ferdén lemeztett szélű, galléros peremtöredék.

6.:

(97.1.434.45) Barnásvörös színű, jól iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, vastag oldaltöredék. Külső felületét kétsoros, négyzet illetve háromszög alakú benyomkodásokból álló, rádlis dísz fedi.

7.:

(97.1.434.47) Eredetileg vörös anyagú, kívül-belül kormos, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, vastag fazék perem- és válltöredéke. A rövid nyakhoz kapcsolódó, erősen kihajló, duzzadt, legömbölyített perem élén keskeny borda fut végig. A vállon kétsoros, benyomott négyzetekből álló, rádlis dísz található.

8.:

(97.1.434.69) Szürkésfehér anyagú, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, vékony, erősen kihajló, ferdén felhúzott, elkeskenyedő szélű peremtöredék.

9.:

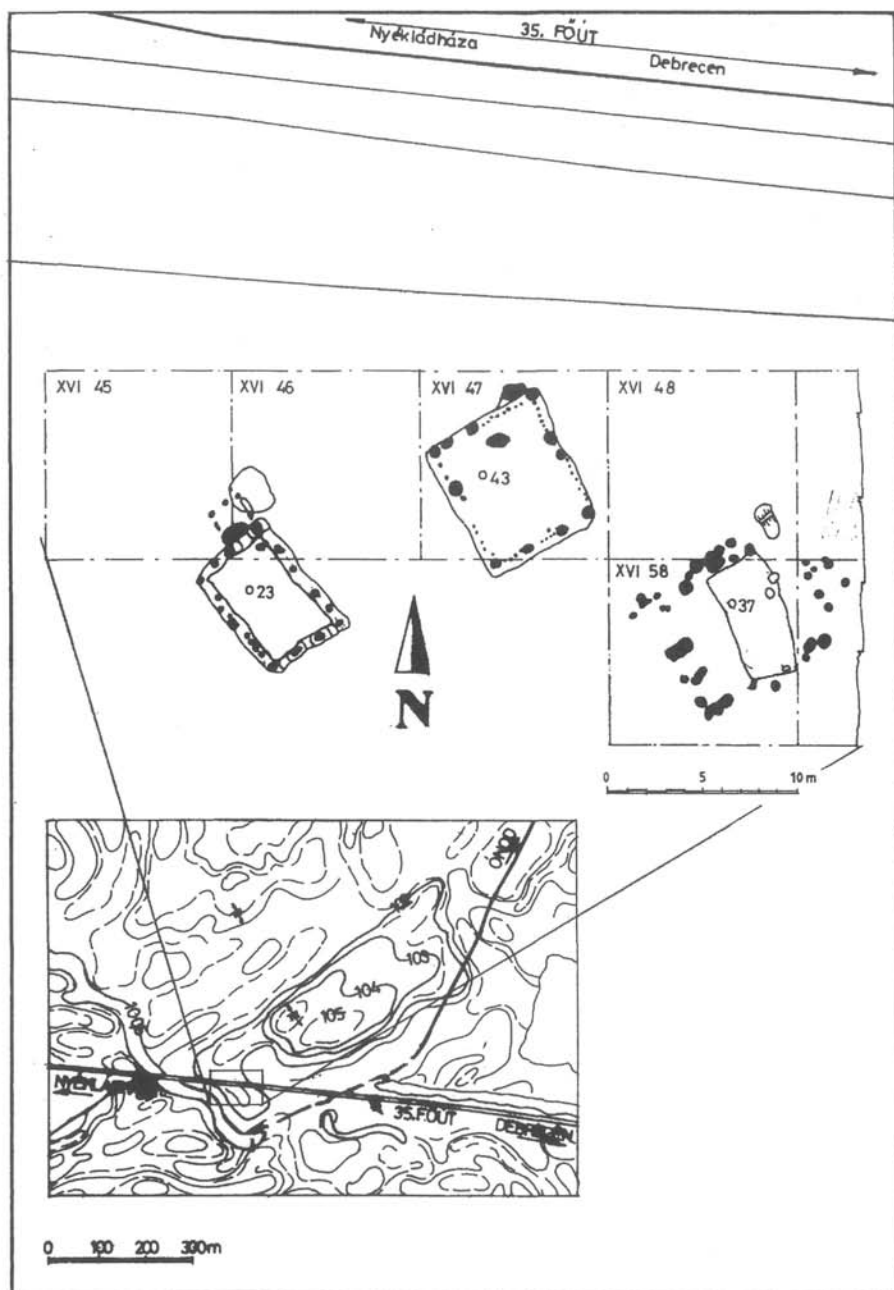
(97.1.552.20) Narancsvörös színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, jól égetett, vékony, enyhén kihajló, ferdén lemeztett szélű, galléros peremtöredék.

10.:

(97.1.552.4) Narancsvörös színű, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, kihajló, duzzadt, legömbölyített peremtöredék.

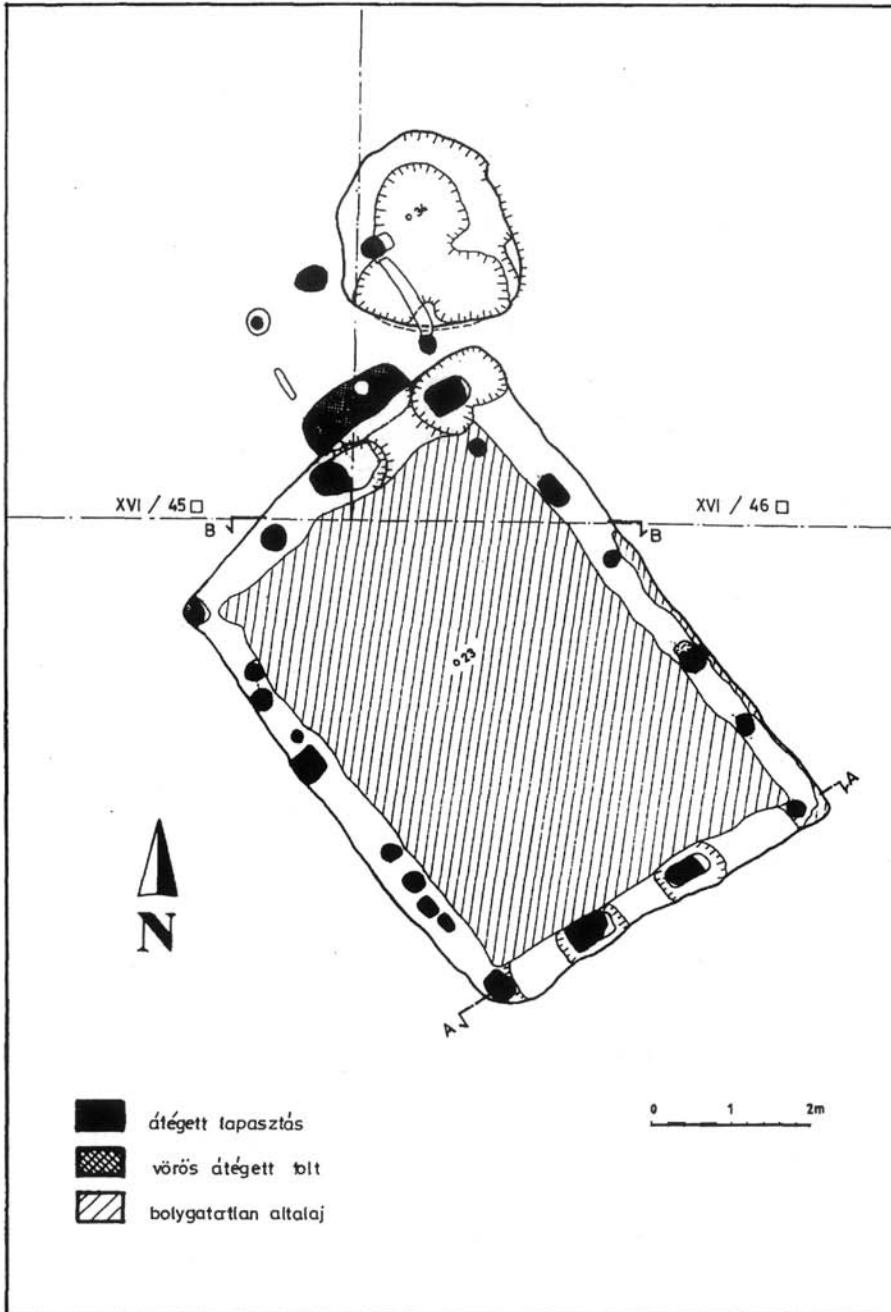
11.:

(97.1.552.17) Vörös színű, peremén kormos, finoman iszapolt, gyorskorongon készült, harang alakú fedő hullámos felületű töredéke. A legömbölyített, behúzott szögfej keresztmetszetű peremén egyszeres hornyolással.

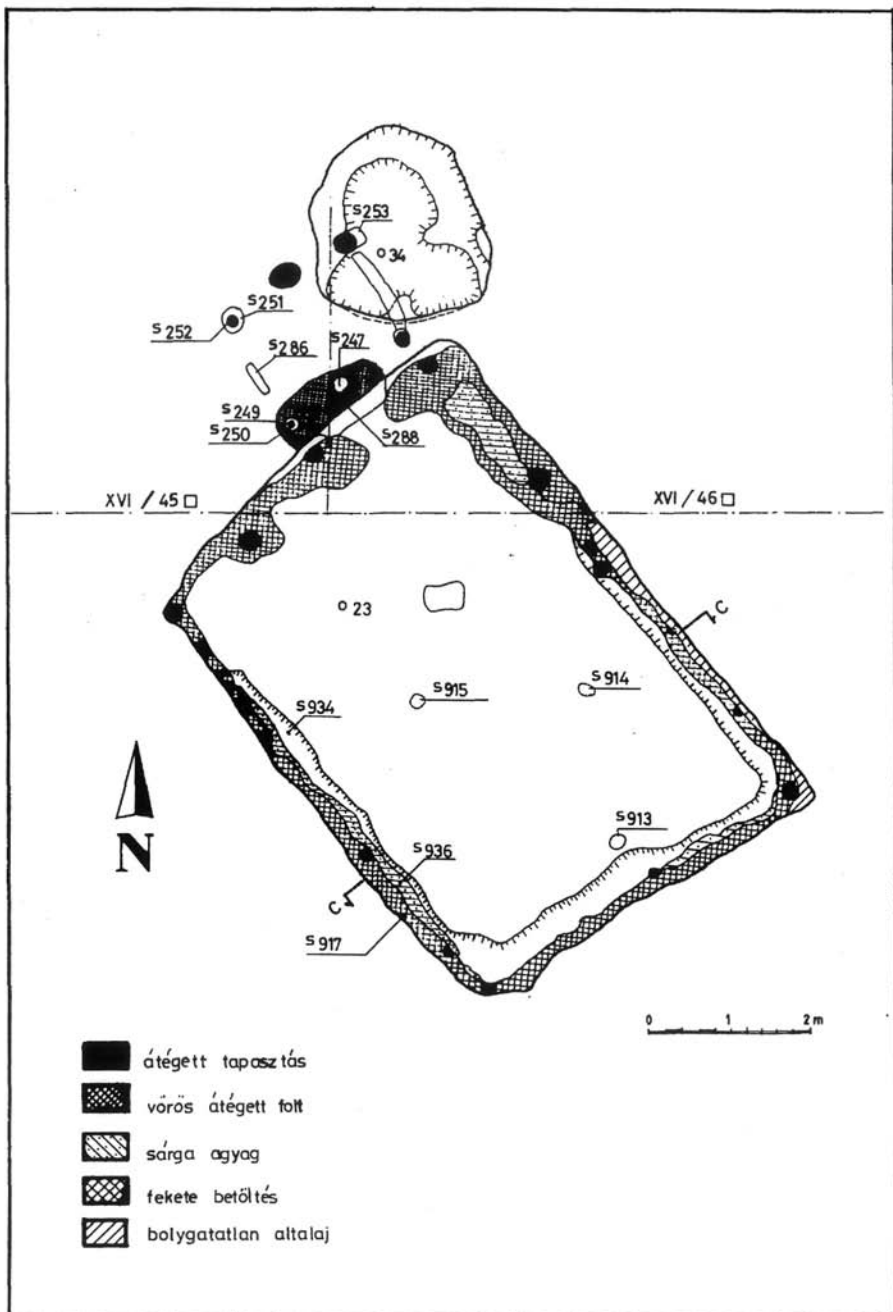

5. kép. A Muhi mezőváros déli végében előkerült késő középkori épületek

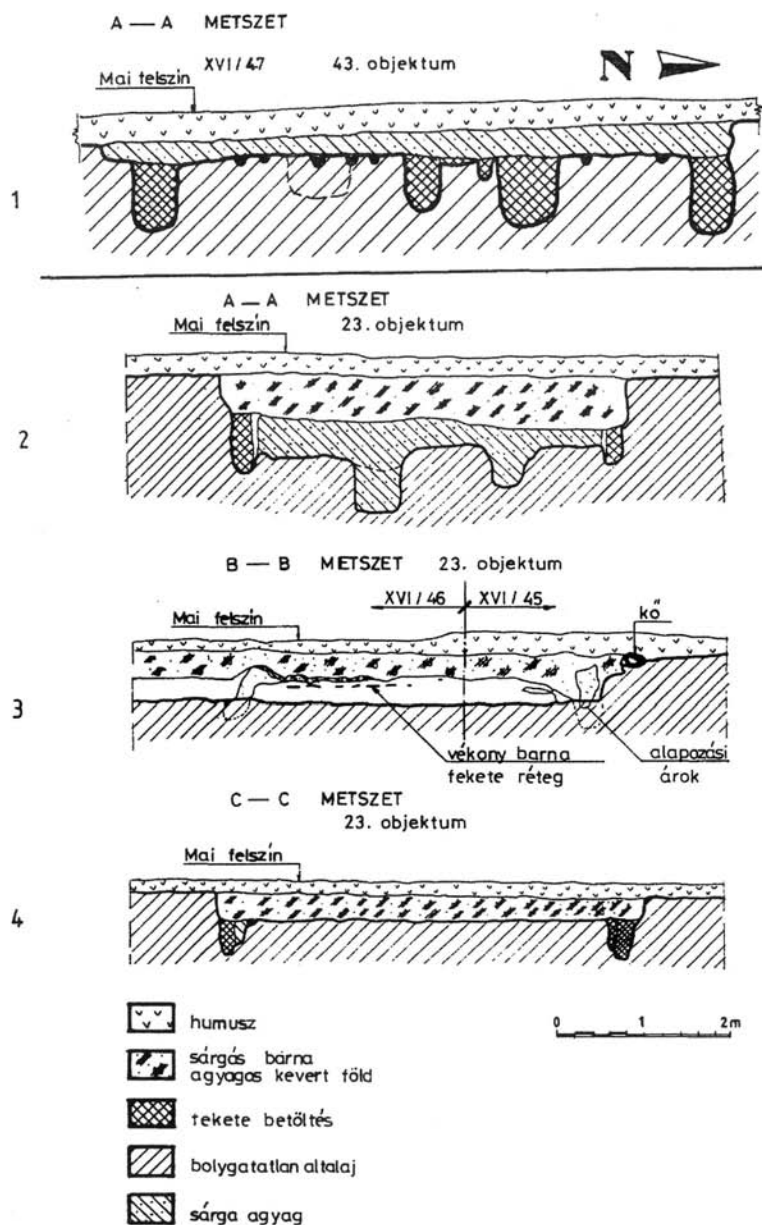

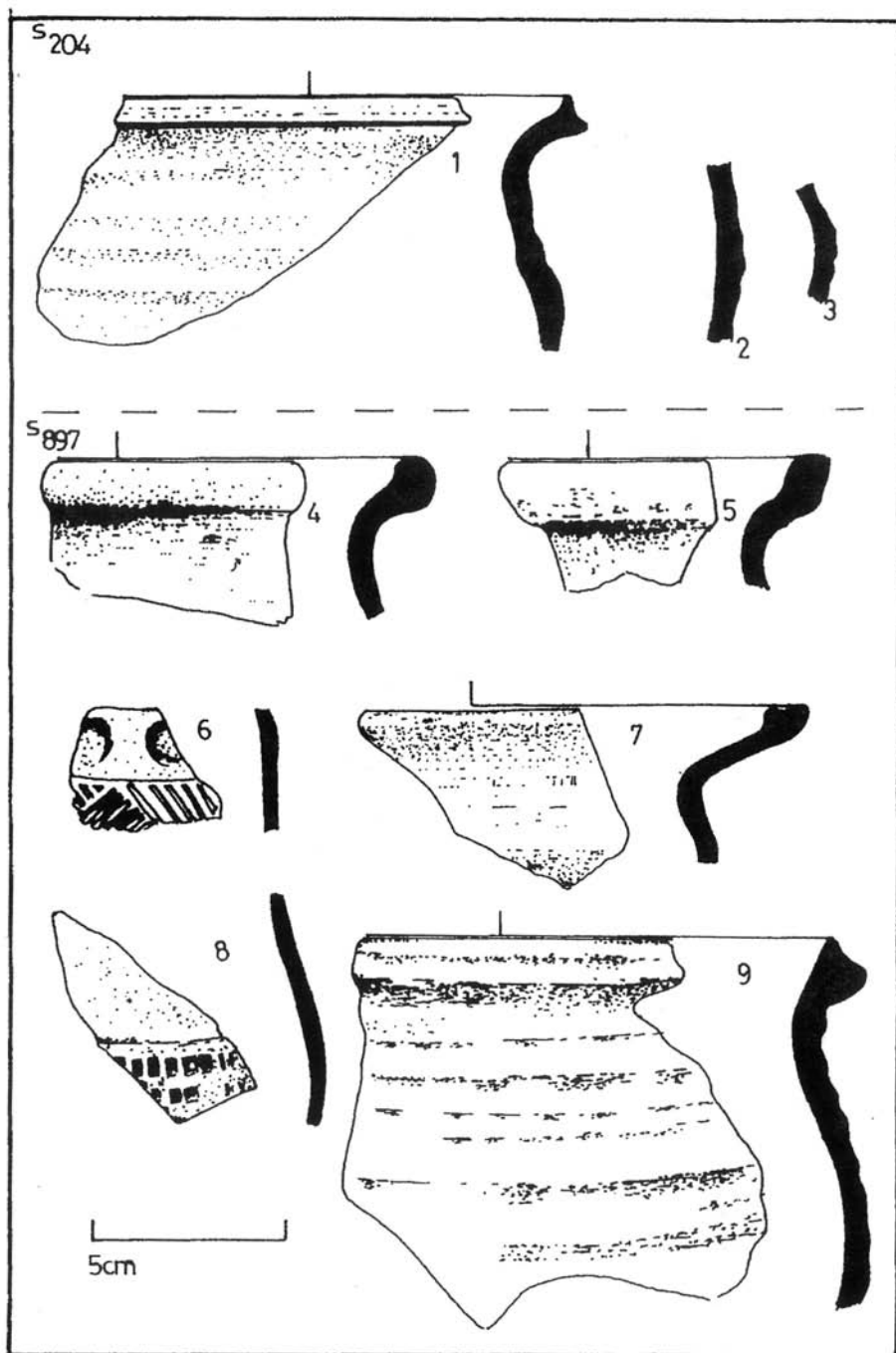
6. kép. A 23-as sz. épület

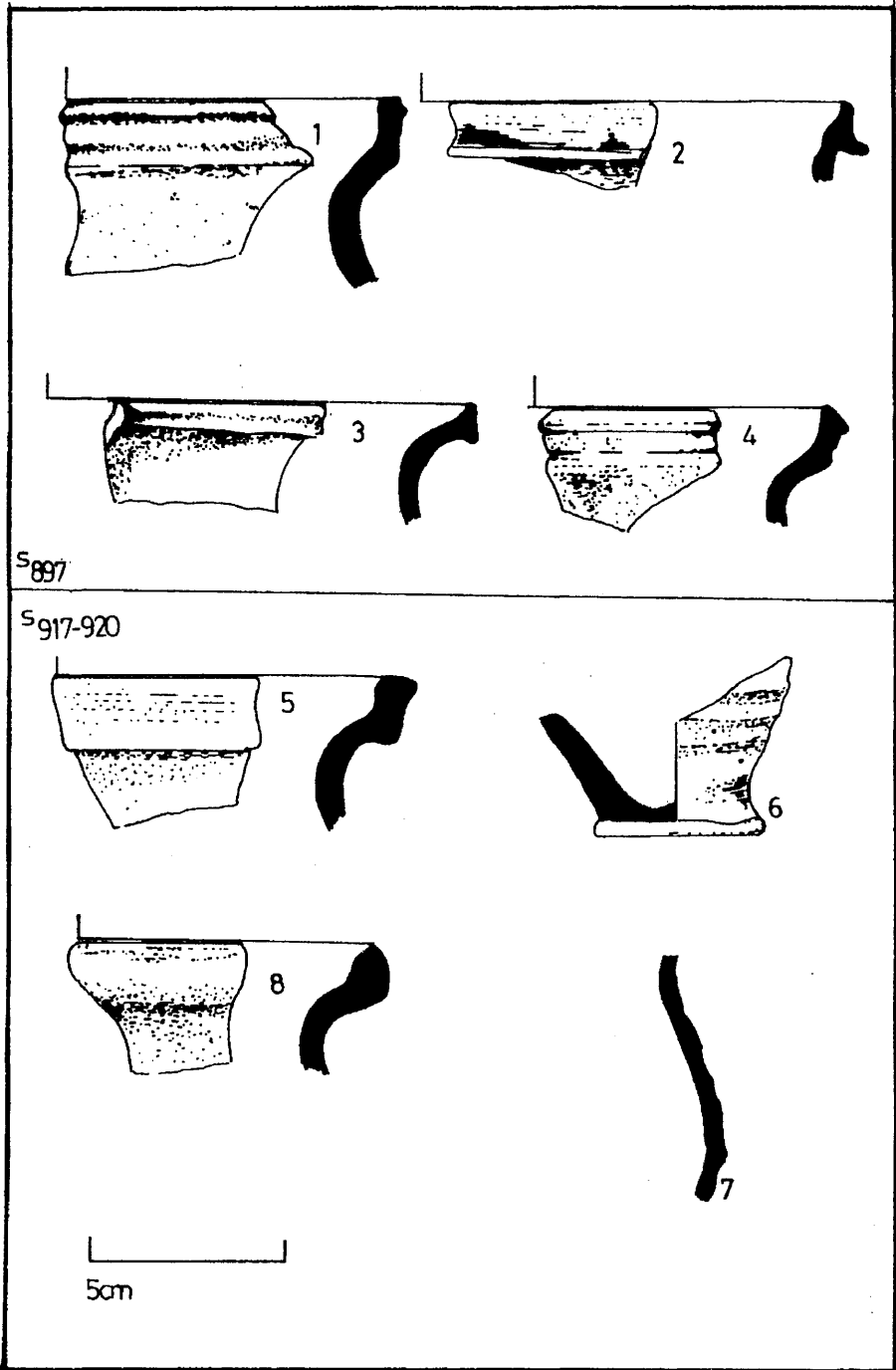
7. kép. A 23-as sz. épület

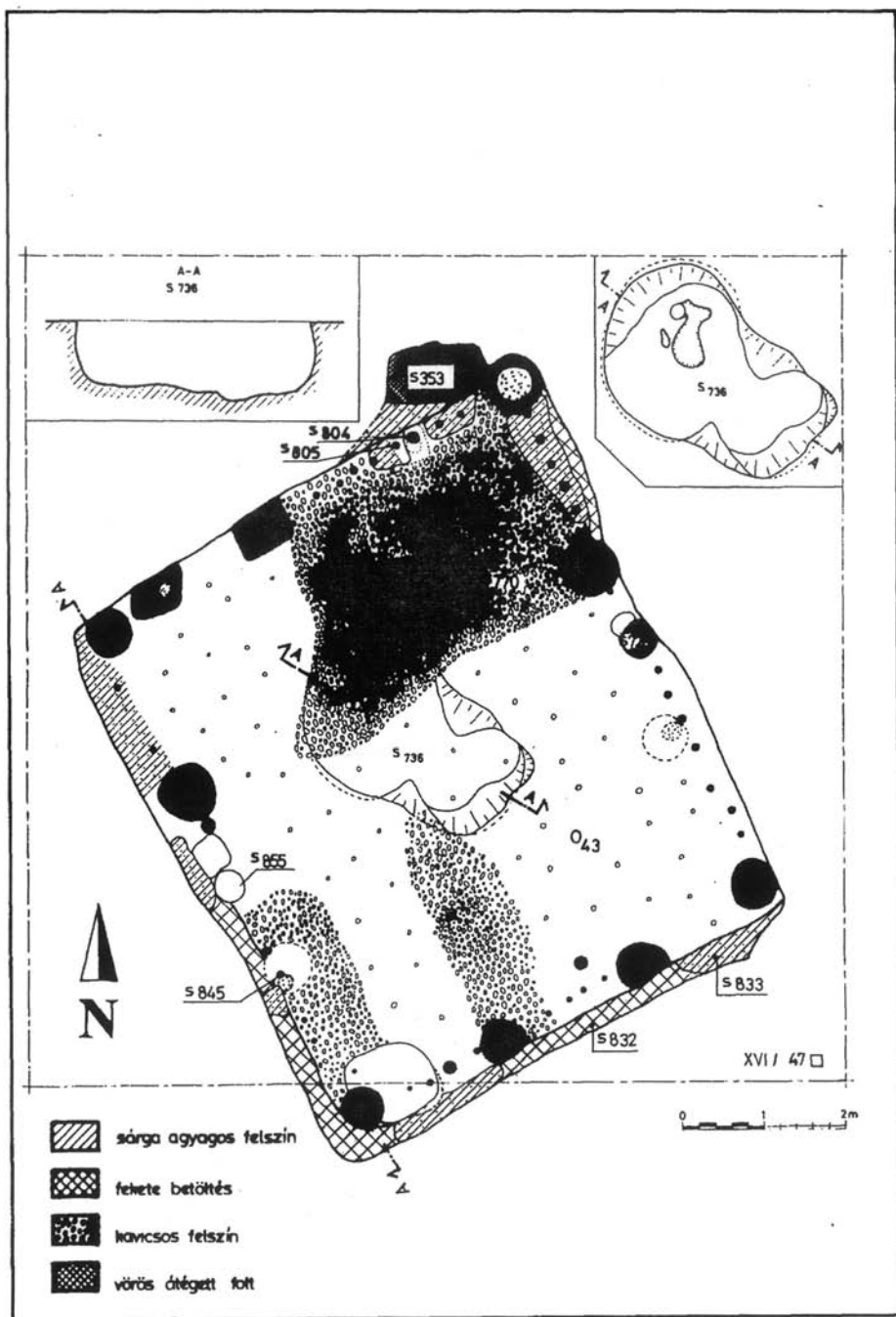
8. kép. A 43-as sz. és a 23-as sz. épület metszetei

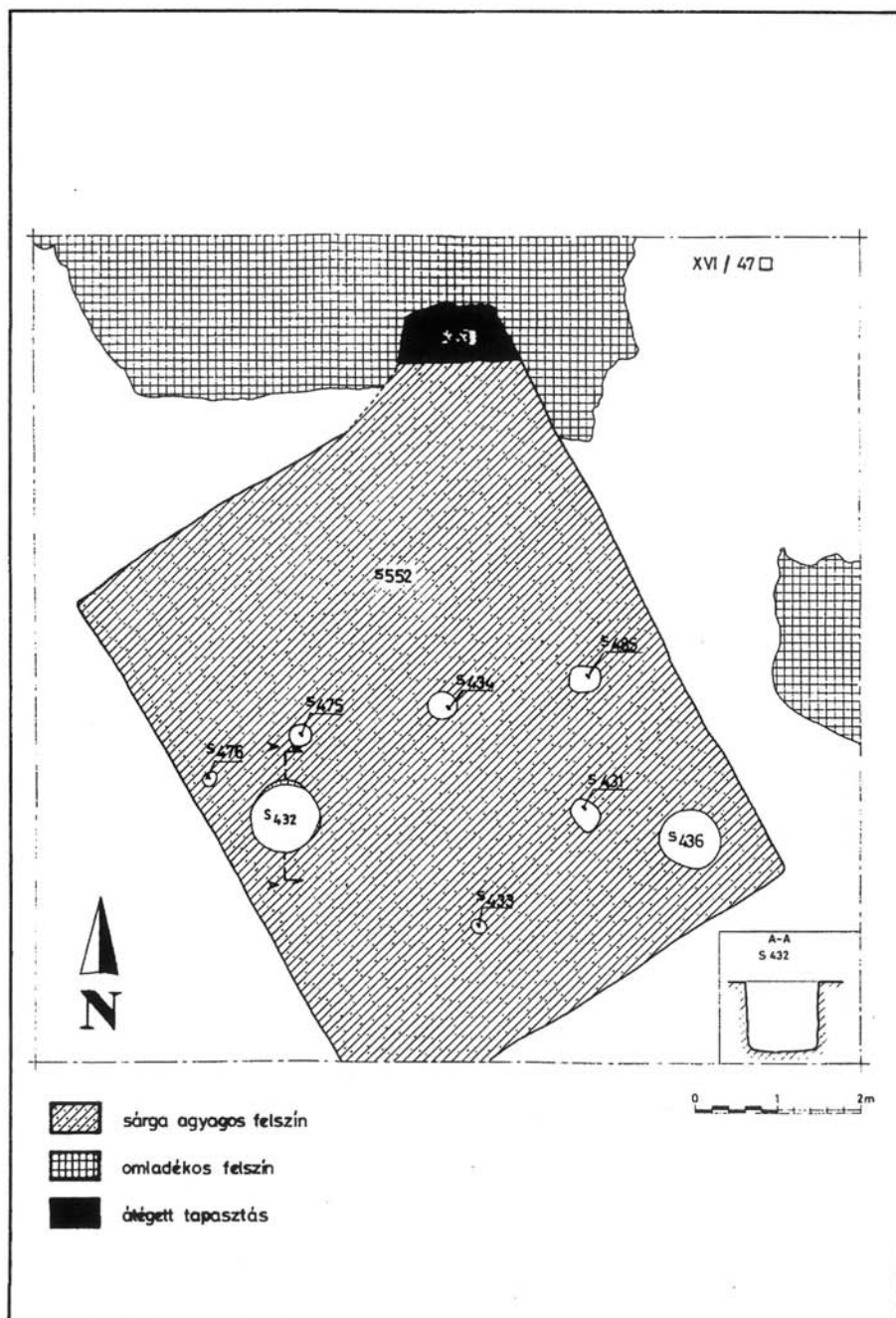
9. kép. A 23-as sz. épület területén előkerült régészeti leletanyag

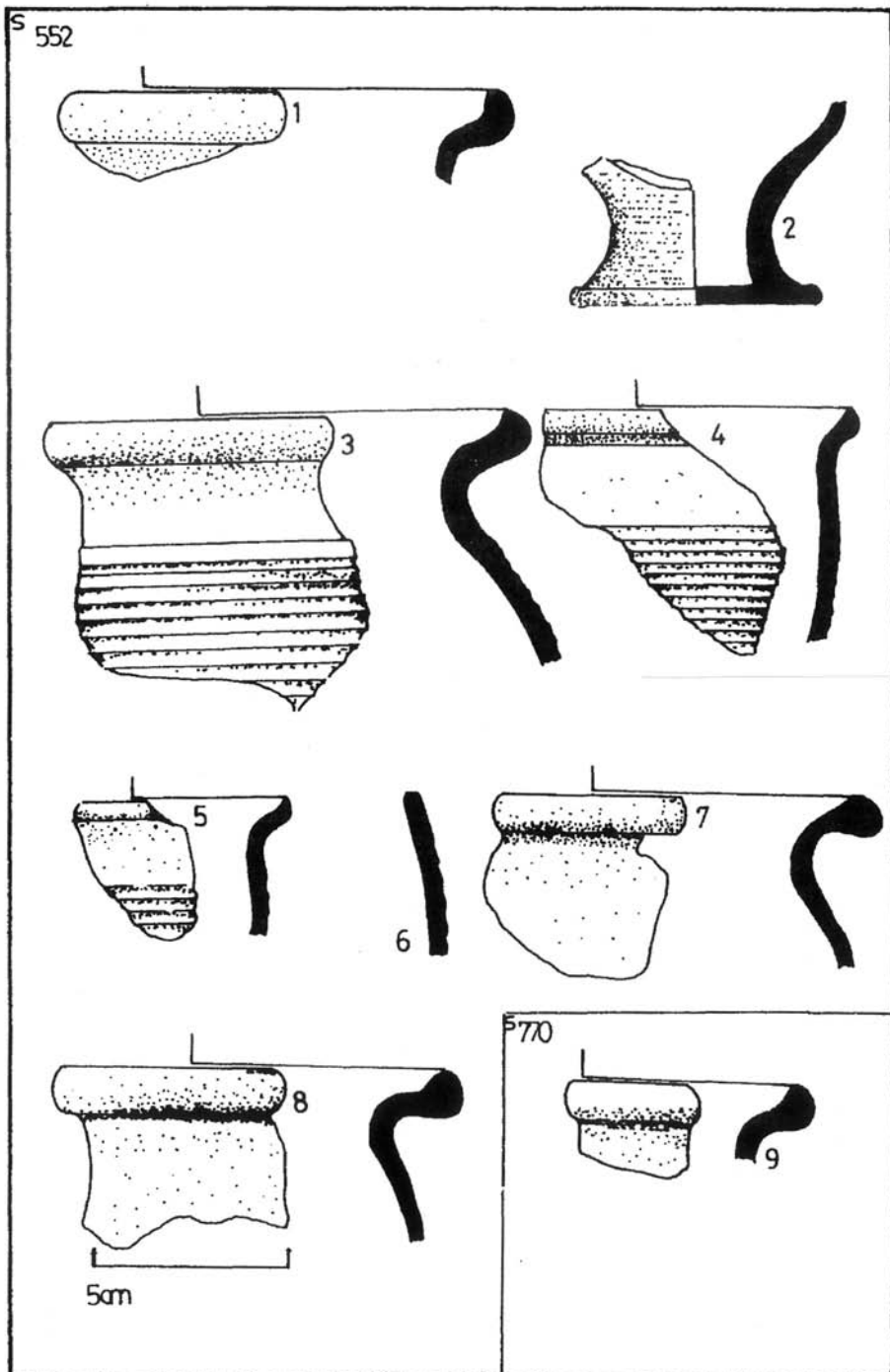
10. kép. A 23-as épület területén előkerült régészeti leletanyag

11. kép. A 43-as sz. épület

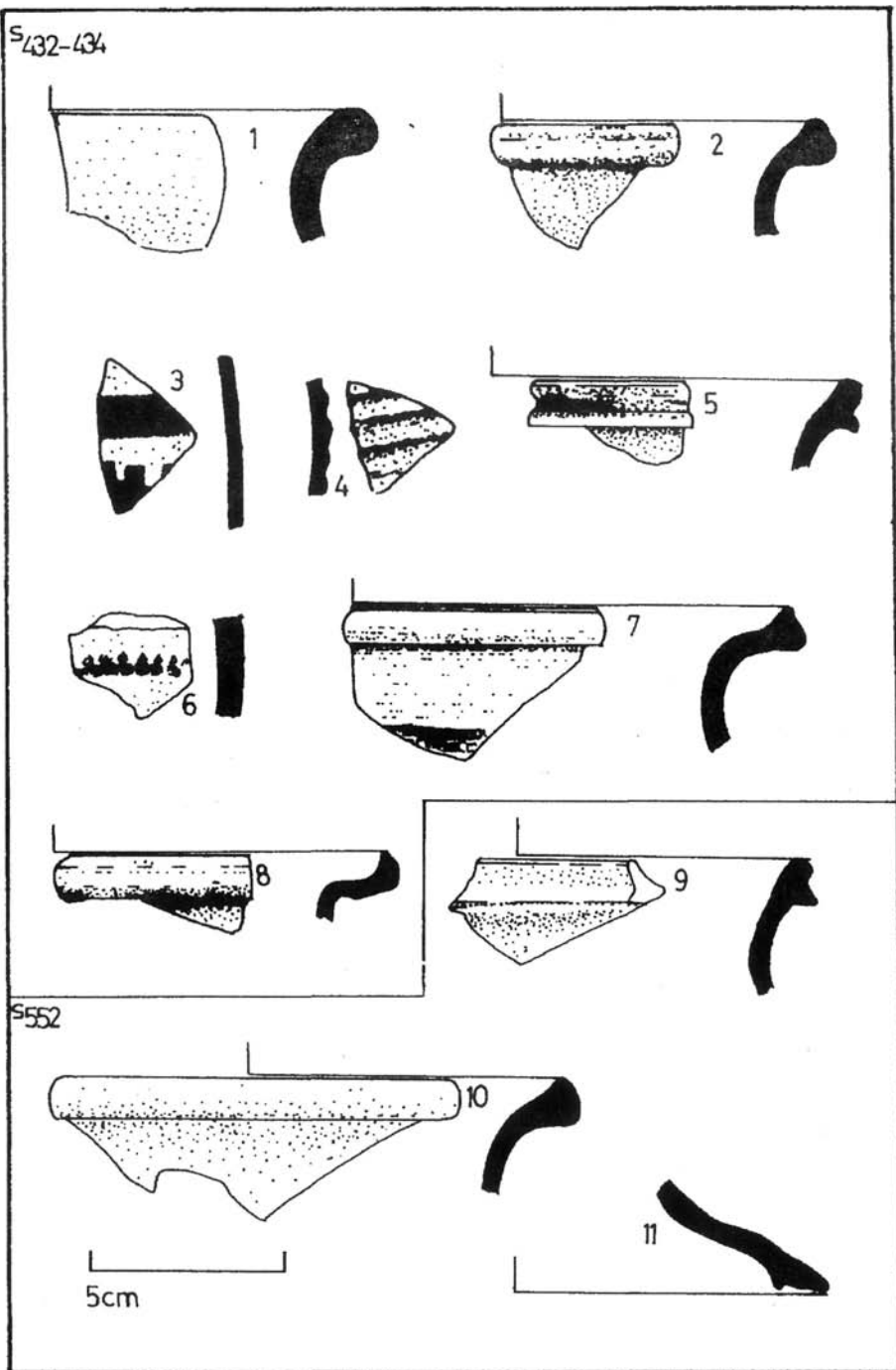

12. kép. A 43-as sz. épületbe ásott gödrök

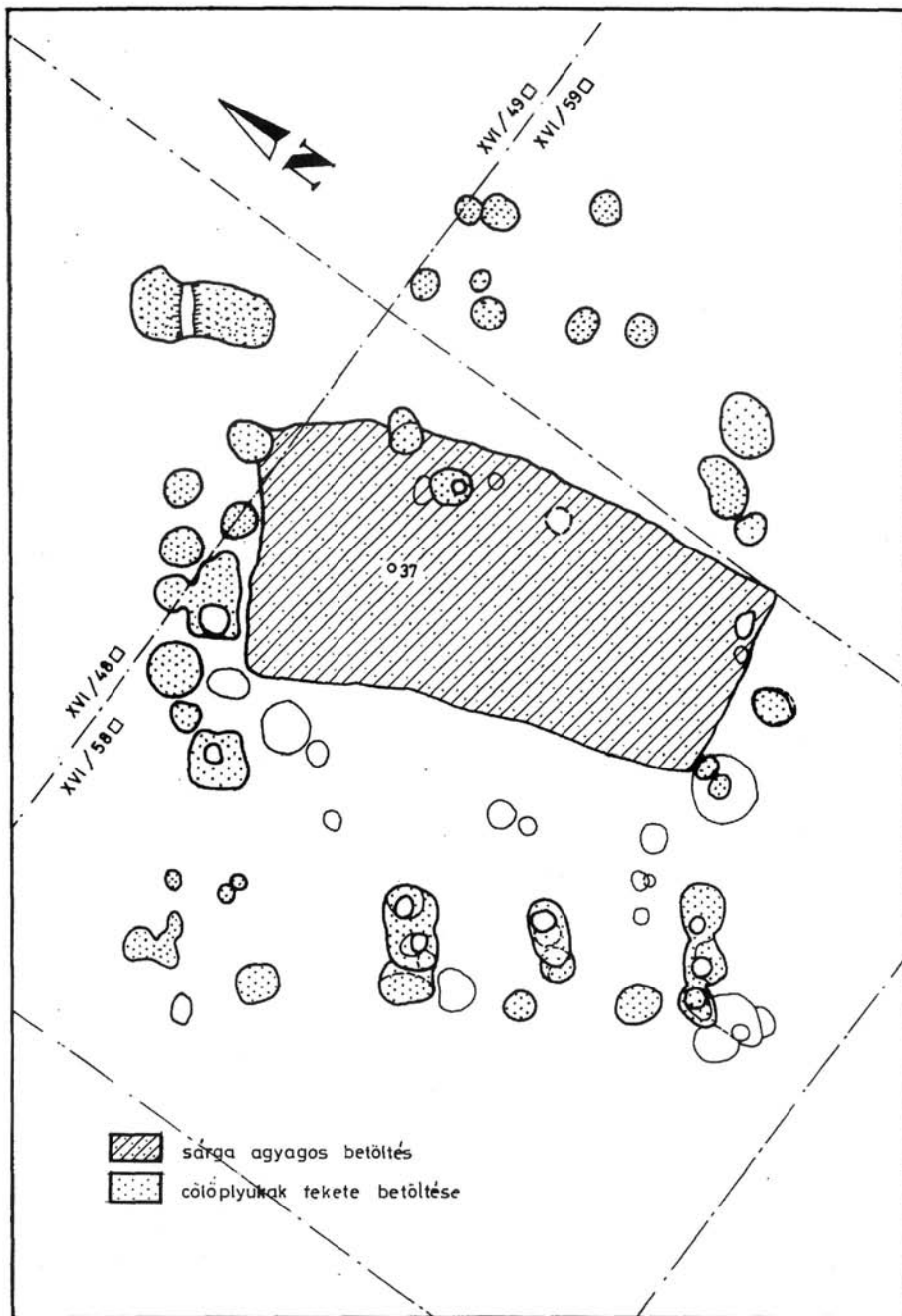

13. kép. A 43-as sz. épület területén előkerült régészeti leletanyag

14. kép. A 43-as sz. épület területén előkerült régészeti leletanyag

15. kép. A 37-es sz. épület cölöplyukai

IRODALOM

Balassa M. I.

1994 A parasztház története a Felföldön. Die Geschichte des ungarischen Bauernhauses im nordöstlichen Karpatenraum. Miskolc

Belényessy M.

1956 Az állattartás a XIV. században Magyarországon. NÉ XXXVIII. 23–59.

Bessenyei J.

1997 Diósgyőr vára és uradalma a XVI. században – források – In: Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 2. Szerk.: *Dobrossy I.* Miskolc

Éri I.–Bálint A.

1959 Muhi elpusztult középkori falu tárgyi emlékei (Leszih Andor ásátásai). Rég-Füz. Ser. II. 4.

Fügedi E.

1981 Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Budapest

Grynaeus A.

1997 A Muhiban feltárt kutak faszerkezetének dendrokronológiai és anyagvizsgálata. Dendrochronological material analysis of wooden structures of the wells excavated in Muhi. In: *Utak a múltba. Paths into the past. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései.* Szerk.: *Raczky P.–Kovács T.–Anders A.* Budapest, 155–157.

Holl I.

1963 Középkori cserépedények a budai várpalotából (XIII–XV. század). Mittelalterliche Keramik aus dem Burgpalast von Buda (13–15. Jahrhundert). *Bud-Rég XX.* 335–383.

Kiss L.

1936 Földházak Szabolcs vármegyében. Erdhütten im Komitat Szabolcs. NÉ XVIII. 72–91.

Kubinyi A.

1983 Gondolatok a középkor végi alföldi és Alföld széli mezővárosaink alaprajzi és építészeti fejlődéséről. *Építés-Építészettudomány XV.* 283–291.

1985 A középkori Magyarország középkéleti része városfejlődésének kérdéséhez. *Borsodi Levéltári Évkönyv V.* 7–82.

1986 Az alföldi megyék portaszáma a középkor végén (A középkori népesség meghatározásának problémái). Die Pfortenzahl der Komitate auf der Tiefebene am Ende des Mittelalters. (Die Probleme der Bestimmung der Bevölkerung am Ende des Mittelalters) In: *Falvak, mezővárosok az Alföldön.* Szerk.: *Novák L.–Selmeczi L.* Nagykovács, 279–299.

1996 Miskolc helyzete az ország középkori településhálózatában. In: *Miskolc története I.* Szerk.: *Kubinyi A.* Miskolc, 415–433.

Laszlovszky–Pusztai–Tomka

1997 Muhi-Templomdomb. Középkori falu, mezőváros és út a XI–XVII. századból. Muhi-Templomdomb. Medieval village, market town and road from the 11th–17th century. In: *Utak a múltba. Paths into the past. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései.* Szerk.: *Raczky P.–Kovács T.–Anders A.* Budapest, 144–150.

Michnai A.

- 1981 Középkori népi építészetünk régészeti emlékei. Archäologische Denkmäler der mittelalterlichen volkstümlichen Baukunst Ungarns. FA XXXII. 225–240.
1982 Középkori tárgyak a régi Muhiról. Mittelalterliche Gegenstände aus dem alten Muhi. CommArchHung, 125–152.

Müller R.

- 1976 A rákoscsabai és a balatonalmádi vaseszköz lelet új keltezése. Die neue Datierung der Eisengerätfunde von Rákoscsaba und Balatonalmádi. AÉ 103. 263–278.

Parádi N.

- 1963 Magyarországi pénzleletes középkori cserépedények (XI–XVII. sz.) Münzfunde hortende mittelalterliche Gefässe in Ungarn (11–17. Jh.). AÉ 90. 205–252.
1979 Sarvaly középkori pincéi és kemencéi. Die Keller und Öfen der mittelalterlichen Ortschaft Sarvaly. ArchÉrt 106. 52–66.

Pusztai T.

- 1996 Muhi középkori mezőváros régészeti kutatásának topográfiai előkészítéséről. Über die topographische Vorbereitungen des mittelalterlichen Marktes Muhi. HOMÉvk. XXXIII–XXXIV. 33–59.

Szakály F.

- 1995 Mezőváros és reformáció – Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Budapest

Valter I.

- 1991 Mezővárosi kutatások újabb eredményei Észak-Magyarországon. Die neuesten Ergebnisse der Forschung von Marktflecken in Nordungarn. Dunántúli Dolgozatok (C) Történettudományi Sorozat 3. 195–209.

Vályi K.

- 1989 XIV–XV. századi falusi építmények Szer mezőváros területéről. Dörfliche Bauten des Marktfleckens Szer aus dem 14–15. Jahrhundert. In: Építészet az Alföldön. Szerk.: *Novák L.–Selmeczi L.* Nagykőrös, 79–87.
1995 Szermonostor és a mezőváros középkori kereskedelmének európai kapcsolatai. Europäische Beziehungen des mittelalterlichen Handels des Klosters und Marktfleckens von Szer. MFMÉ–StudArch I. 265–281.
1997 Középkori mezővárosaink régészeti kutatásának újabb eredményei. In: *Press*

Wolf M.

- 1985 Középkori templom és település Szendrő-Gacsalon. Mittelalterliche Kirche und Siedlung in Szendrő-Gacsal. AÉ 112. (1985/2) 240–264.
1989 Régészeti adatok Észak-Magyarország középkori népi építészetéhez. Archäologische Angaben zur volkstümlichen Architektur im Nordungarn während des Mittelalters. In: Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében. Szerk.: *Cseri M.–Balassa M. I.–Viga Gyula* Miskolc–Szentendre, 47–61.

SPÄTMITTELALTERLICHE GEBÄUDE AUS DER ZERSTÖRTEN MARKTFLECKE MUHI – DIE PERIPHERIE –

1995–1996 wurde archäologische Forschungen im Gebiet des ehemaligen mittelalterlichen Marktfleckes Muhi von den Herman Otto Museum und ELTE durchgeführt. In den zwei Jahren haben wir auf drei Gebiete der Siedlung, die voneinander abgetrennt charakteristische Einheiten waren Ausgrabungen gemacht. Eine 80 Meter lange Strecke der ehemaligen Hauptstrasse, die südliche Ende der Siedlung und ein Teil der Siedlung herumlaufende äussere wirtschaftliche Zone wurden freigelegt.¹

Unsere Beobachtungen – die wir mit der Ergebnissen von Andor Leszih, der in den dreissiger Jahren im Zentrum des ehemaligen Marktfleckes Ausgrabungen gemacht hatte², ergänzt haben – geben wir die Möglichkeit für die Untersuchung der Siedlungsstruktur der Marktflecke, die Vergleichung der Gebäude der verschiedenen Einheiten und des archäologischen Materials und die Beobachtung der inneren Struktur.

In unserer vorliegenden Arbeit vorführen wir die im Jahre 1995 auf der südlichen Ende der Siedlung freigelegte aus den 15–16 Jahrhunderten stammende drei Gebäude und ihr archäologisches Material. Die ans Licht gekommene Erscheinungen im Vergleich zu der zentralen Gebieten probieren wir einige Informationen gewinnen über den inneren Aufbau der Siedlung in den 15–16 Jahrhunderten. Alle drei Gebäude richten sich nach der ehemaligen Hauptstrasse. Die Waren im 15. Jahrhundert und am Anfang des 16. Jahrhunderts im Gebrauch. Auf Grund der Luftaufnahmen hätte die mittelalterliche Hauptstrasse 40–70 Meter entfernt in der Richtung NW von der freigelegten Gebäude laufen können (Abb. 5). Die Bodenniveaus der ⁰23 und ⁰43 Gebäuden waren (Abb. 1., 3., 4.) 50 cm unter der ehemaligen Oberfläche. Alle drei besteht aus einem Raum, der klein und Form eines Rechteck ist.

Gegenüber den drei vorgestellten Gebäuden sind aus den 15–16 Jahrhunderten im Karpatenbecken die, aus mehrere Raum stehende Häuser allgemein. Im Zentrum der Siedlung wurde aus dieser Periode auch solche freigelegt. Am südlichen Ende der Siedlung auf dem freien Gebiet zwischen den vorgestellten Häusern und der ehemaligen, mittelalterlichen Strasse hätten andere Wohngebäude stehen können. Auf dem Abschnitt zwischen dem Gebäude Nr. 43 und der ehemaligen Hauptstrasse ist ein Detail des Bodens eines Gebäudes zum Vorschein gekommen, wir haben aber keine Möglichkeit zur Freilegung dieses Gebäude gehabt.

Auf diesem Gebiet haben vermutlich mehrere Familie auf einem Grundstück gewohnt. Die freigelegte Objekte im Vergleich zu der Gebäude auf dem zentralen Gebiet können wir eine wirtschaftliche Differenzierung innerhalb von der Siedlung beobachten. Diese Differenzierung erscheint auch im archäologischen Material.

Diese innere Differenzierung ist aber nicht so stark gewesen, daß die Bewohner der Siedlung eine Institution brauchen würde, die zwischen ihnen bestehende wirtschaftliche und soziale Unterschiede behandeln würde, so zB.: Hospital.

Tamás Pusztai

¹ Pusztai 1996; Laszlovszky–Pusztai–Tomka 1997.

² Éri–Bálint 1959